

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za fonetiku

Valentina Rebernjak

RAZVOJ FONOLOŠKE SVJESNOSTI KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Diplomski rad

Zagreb, srpanj, 2017.

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za fonetiku

Valentina Rebernjak

RAZVOJ FONOLOŠKE SVJESNOSTI KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Diplomski rad

Mentorica: dr. sc. Vesna Mildner, red. prof.

Zagreb, srpanj, 2017.

PODACI O AUTORU

Ime i prezime: Valentina Rebernjak

Datum i mjesto rođenja: 11. 2. 1993., Zagreb

Studijske grupe i godina upisa: Fonetika i Germanistika, 2011.

Lokalni matični broj studenta: 373888

PODACI O RADU

Naslov rada na hrvatskome jeziku: Razvoj fonološke svjesnosti kod djece predškolske dobi

Naslov rada na engleskome jeziku: Development of phonological awareness in pre-school children

Broj stranica: 66

Broj priloga: 3

Datum predaje rada: 15. svibnja 2017.

Sastav povjerenstva koje je rad ocijenilo i pred kojim je rad obranjen:

1. Doc. dr. sc. Jelena Vlašić Duić

2. Doc. dr. sc. Arnalda Dobrić

3. Prof. dr. sc. Vesna Mildner

Datum obrane rada: 12. srpnja 2017.

Broj ECTS bodova: 15

Ocjena:

Potpis članova povjerenstva:

1. -----

2. -----

3. -----

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod naslovom

Razvoj fonološke svjesnosti kod djece predškolske dobi

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

(ime i prezime studenta)

(potpis)

Zagreb, 15. svibnja 2017.

ZAHVALA

Zahvaljujem ravnateljici vrtića „Balončica“ Mirjani Klasić i ravnateljici vrtića „Naša radost“ Gordani Krizmanić jer su mi omogućile da provedem svoje istraživanje.

Hvala svim odgajateljicama koje su mi stalno bile na raspolaganju.

Hvala svim roditeljima koji su mi dali suglasnost da provedem istraživanje s njihovom djecom, a zahvaljujem i svim mojim malim ispitanicima s kojima sam se lijepo družila.

Posebna hvala mojim roditeljima, mojoj sestri i mom dečku na podršci i razumijevanju.

Iznimno velika hvala mojoj mentorici prof. dr. sc. Vesni Mildner na korisnim savjetima, strpljenju i uloženom trudu.

SADRŽAJ

0. Uvod	8
I. TEORIJSKI DIO	9
1. Govorno-jezični razvoj	10
1.1. Faze predverbalne komunikacije	10
1.2. Razvoj govora od prve do šeste godine	11
2. Fonološka svjesnost	14
2.1. Pregled definicija	14
2.2. Razvoj fonološke svjesnosti	17
2.3. Fonološka svjesnost i čitanje	20
II. EKSPERIMENTALNI DIO	22
3. Cilj i hipoteze istraživanja	23
4. Materijal i metoda	23
4.1. Ispitanici	23
4.2. Zadaci za ispitivanje	24
4.3. Provedba istraživanja	26
4.4. Obrada rezultata	28
5. Rezultati i rasprava	29
5.1. Pojedini zadaci prema zadanim varijablama	29
5.2. Ukupni rezultati za sve zadatke prema zadanim varijablama	33
5.3. Rezultati pojedinih zadataka s obzirom na broj ispitanika koji su dali točan odgovor	35
5.4. Rezultati svih zadataka s obzirom na broj ispitanika koji su dali točan odgovor	37
6. Zaključak	39
III. PRAKTIČNI DIO	41
7. Igre za razvoj fonološke svjesnosti	42
8. Literatura	57
SAŽETAK	59

SUMMARY	60
ŽIVOTOPIS	61
PRILOZI.....	62

0. Uvod

Govor je temeljni način komunikacije među ljudima. Njime izražavamo svoje misli i osjećaje. Da bi se mogao uredno razvijati, osoba mora između ostaloga imati uredan sluh i kvalitetnu sredinu, koja će tome pridonijeti. Osim govorom, osoba se može izražavati i pismom. Da bi dijete naučilo pisati i čitati, mora ovladati određenim predvještinama čitanja i pisanja. Za razvoj tih vještina ključna je fonološka svjesnost. Razvoj fonološke svjesnosti kreće od svjesnosti o većim jedinicama kao što su slogovi i rima pa do više razine osjetljivosti koja podrazumijeva postojanje malih jedinica, tj. fonema u svim pozicijama unutar riječi.

Ovaj rad podijeljen je u tri djela: teorijski, eksperimentalni i praktični dio.

Pojmu fonološke svjesnosti pridaje se sve veća važnost, ali postoje razilaženja u samom definiranju tog pojma. Stoga se teorijski dio ovoga rada bavi pregledom definicija fonološke svjesnosti te njenim razvojem, a ukazano je i na važnost fonološke svjesnosti za čitanje i pisanje. Ukratko je opisan i govorno-jezični razvoj djece.

U eksperimentalnom djelu predstavljeno je istraživanje o temi razvoja fonološke svjesnosti kod djece predškolske dobi koje je provedeno u dva vrtića u Hrvatskom zagorju. Postavljeni su ciljevi i hipoteze, opisan je sam tijek istraživanja te su na kraju prikazani rezultati.

U praktičnom djelu predstavljeno je 14 igara koje mogu pridonijeti razvoju fonološke svjesnosti. Igre su jednostavne i primjerene djeci u dobi od tri do šest godina. U igrama djeca izrađuju glasovnu slikovnicu pomoću koje uče slova, stvaraju rima, uočavaju razliku između dugih i kratkih riječi, vježbaju izdvojiti inicijalni i finalni fonem i sl. Igre su osmišljene tako da ih mogu koristiti roditelji kod kuće, ali isto tako i odgajatelji u vrtiću.

I. TEORIJSKI DIO

1. Govorno-jezični razvoj

Razvoj govora složen je proces, a govorno-jezični poticaji u prvim mjesecima života djeteta iznimno su važni (Andrešić i sur., 2010:8). Da bi se govor mogao razviti, dijete mora biti zdravo, mora imati uredno razvijene govorne organe, uredan sluh, uredan intelektualni razvoj i stimulativno okruženje. Kritično, odnosno osjetljivo razdoblje za razvoj govora je takozvano „rano djetinjstvo“- od rođenja do treće godine života. Proces usvajanja govora odvija se prema prirodnim psihološkim zakonima, tj. slijedi određene razvojne faze (Posokhova, 2008).

1.1. Faze predverbalne komunikacije

Prema Posokhovej (2008) postoje četiri faze predverbalne komunikacije koje traju od rođenja djeteta do kraja prve godine života.

Prva faza traje od rođenja do osmog tjedna. U toj fazi beba nesvjesno pokreće govorne organe pa se javljaju spontana glasanja kojima beba odražava svoje fiziološko i emocionalno stanje, a to su krik i refleksno glasanje. Krik zdravog novorođenčeta je glasan, bistar i čist. Ova faza je važna za cjelokupan govorni razvoj jer tu počinje stvaranje prvih senzomotoričkih veza u živčanom sustavu koje su važne za govor. Mozak bebe postupno uči kontrolirati izgovor glasova i slušanje (Posokhova, 2008:14).

Druga faza traje od osmog do dvadesetog tjedna. U ovoj fazi dolazi do promjene krika, a pojavljuju se smijeh i gukanje. Dijete počinje ovladavati intonacijom, koja je prvi element ljudskog govora. Od dvanaestog tjedna života djeteta krik se smanjuje te se pojavljuje početno gukanje, a na kraju ove faze dolazi do pojave reduciranih suglasnika. Važna uloga druge faze je u tome da dolazi do ostvarenja prijelaza od refleksnog spontanog glasanja prema pravom komunikativnom glasanju (Posokhova, 2008:14).

Treća faza počinje između šesnaestog i dvadesetog tjedna te traje do tridesetog tjedna, a karakterizira je pojava glasovne igre i brbljanje. Postupno se pojavljuje početno slogovno glasanje koje kasnije prelazi u slogovno brbljanje u kojem dijete ponavlja slogove uz kontrolu sluhom. Ova faza je bitna jer dolazi do spajanja odvojenih glasova u glasovne nizove (Posokhova, 2008:15).

Četvrta faza počinje između petog i polovice sedmog mjeseca i traje do polovice dvanaestog mjeseca, a karakterizira je aktivno slogovno brbljanje. Razvija se i početno razumijevanje ljudskoga govora. Nakon šestog mjeseca, ako dijete čuje, počinje osmišljeno proizvoditi glasove materinskog jezika, dok namjerna produkcija glasova izostaje, ako je sluh oštećen (Andrešić i sur., 2010:9). Samoglasnici kojima dijete prvo ovlada su *p, b, d, t, m* i *n* (Apel i Masterson, 2004:33). Nakon osmog mjeseca slogovno glasanje postaje bogatije pa dijete počinje spajati različite slogove te ih izgovarati sa značenjem. Na kraju prve godine dijete svjesno reagira na svoje ime, na riječ „Ne!“ i na jednostavan nalog (npr. „Daj mi loptu!“). Ovo je jako važna faza za razvoj govora jer je dijete posebno osjetljivo na usvajanje svih elemenata materinskog jezika (Posokhova, 2008:16).

1.2. Razvoj govora od prve do šeste godine

U prvoj godini djetetova života dolazi do pripreme glasovne baze govora i razumijevanja pa se pojavljuju prve smislene riječi. Nakon što je dijete izgovorilo svoju prvu smislenu riječ, razvoj njegova govora prati se prema broju riječi koje ono upotrebljava. U tablici 1. je prikazan rast fonda riječi kod djece do četvrte godine života (Posokhova, 2008:17).

Tablica 1. Rast fonda riječi kod djece do četvrte godine (Posokhova, 2008)

Dob	Najmanji broj riječi	Najveći broj riječi
12 – 14 mjeseci	3	58
15 – 17 mjeseci	4	232
18 – 20 mjeseci	44	383
21 – 23 mjeseca	67	707
27 – 30 mjeseci	171	1509
3 – 4 godine	598	2346

U tom razdoblju dijete vrlo brzo uči da riječi predstavljaju objekte, akcije i mišljenja te usvaja jezična pravila (Andrešić i sur., 2010:9). U drugoj godini, a osobito u prvoj polovici druge godine, govor djeteta sastoji se od glagola i imenica koje su usvojene iz govora odraslih (npr. mama, sok, medo, auto itd.) ili ih je dijete samo stvorilo (npr. am-am, ku-ku). Nakon navršene dvije godine dijete upotrebljava rečenice sastavljene od dvije do tri riječi, a izgovor većine glasova još je uvijek nejasan. U drugoj polovici druge godine dolazi do spontanog povezivanja dvije riječi te stvaranja prvih rečenica (Posokhova, 2008:17). Prema Apel i Masterson (2004:14) ovo je presudno razdoblje dječjeg razvoja koje na mnogo načina ocrtava kompleksnu jezičnu vještinu.

Između druge i treće godine života dijete je sposobno postaviti jednostavna pitanja te odgovoriti na pitanja *tko?*, *što?*, *gdje?*. Počinje koristiti prošlo i buduće vrijeme te se uključuje u kratki dijalog. Privlači pažnju riječima i razumije kratke priče (Andrešić i sur., 2010:15).

Dijete u dobi od tri do četiri godine povezano govori o stvarima koje su se dogodile. Koristi rečenice od tri do četiri riječi, koristi zamjenice te postavlja pitanja *zašto?*, *kada?*, *što ako?*. Ono priča kratke priče, komentira događanja te se uključuje u duži dijalog (Andrešić i sur., 2010:16).

Između četvrte i pete godine dijete priča duge priče. Ono pita za značenje riječi te odgovara na pitanja *koliko?*, *kako?*. Koristi rečenicu od četiri do šest riječi te gramatički pravilno koristi sve vrste riječi (Andrešić i sur., 2010:17).

Između pete i šeste godine izgovor svih glasova je pravilan. Dijete koristi složene rečenice sa svim vrstama riječi gramatički pravilno. Ima pojmove vremena danas, jučer, sutra, ujutro, navečer te uviđa odnose, uzroke i posljedice. Prepoznaje i imenuje brojke i slova, a zna i napisati svoje ime (Andrešić i sur., 2010:17).

Dijete u dobi od šest godina lako koristi složene rečenične strukture, imenuje dane u tjednu i prilagođava govor socijalnim situacijama. Vodi duge razgovore te je prisutan pojačan interes za slova i pisanje. Između šeste i sedme godine dijete razvija fonološku svjesnost pa može izdvojiti prvi i zadnji glas u riječima, rastaviti riječi na slogove te spojiti glasove u smislenu riječ (Andrešić i sur., 2010:18).

Dijete izgovor usvaja postupno. Prvi glasovi koje ispušta izgovorno su nejasni i akustički neodređeni. S godinama se približava ispravnom izgovoru svakoga glasa. Prvo se

pojavljaju glasovi koji su jednostavniji za izgovor, a kasnije oni kod kojih je potrebna veća potrošnja energije da bi se mogli ostvariti i zahtijevaju složenije pokrete govornih organa. U razdoblju od druge do šeste godine izgovor glasova postaje jasan i razabirljiv. U tablici 2. je prikazana dob pojave ispravnog izgovora glasova po godinama (Posokhova, 2008:19).

Tablica 2. Dob pojave ispravnog izgovora glasova (Posokhova, 2008)

1 – 2	2 – 3	3,5 – 4,5	4,5 - 5
A, O, E, P, B	I, U F, V, T, D, N, NJ M, K, G, H, J	S, Z, C, Š, Ž L, LJ	Č, Ć, DŽ, Đ, R

Dijete predškolske dobi počinje usvajati i osnove čitanja i pisanja (Apel i Masterson, 2004:14). No, tu ne prestaje usvajanje jezika. Ulaskom u školski sustav, kada dijete nauči čitati i pisati, započinje njegovo formalno učenje jezika koje pridonosi daljnjem govorno-jezičnom razvoju. Jezik se razvija i uči cijeli život (Andrešić i sur., 2010:9).

Na govorno-jezični razvoj utječe i spol. Iako u prvih pet godina života razlike nisu velike, istraživanja su pokazala da najznačajnija razlika postoji u stilovima jezičnoga razvoja. Oko 80% djevojčica ima referentan stil usvajanja jezika pa zbog toga u početku imaju bogatiji rječnik imenica, vole igre imenovanja i pokazuju veću preciznost u izgovoru od dječaka, dok oko 60% dječaka ima ekspresivan stil usvajanja jezika koji karakterizira neprecizan izgovor, veća sklonost akcijama i interakcijama te sklonost uporabi drugih vrsta riječi (osim imenica). Referentni stil nije napredniji, već donekle drugačiji način usvajanja jezika, a razlike se s vremenom izjednačavaju (Apel i Masterson, 2004:150).

Istraživanja mozga odraslih osoba pokazala su da su kod žena bolje povezani oni dijelovi mozga koji upravljaju emocijama i govorom, a to dovodi do lakšeg verbalnog izražavanja svojih osjećaja. To se može povezati s mišljenjem da djevojčice ranije od dječaka počinju upotrebljavati riječi kojima izražavaju svoje emocije, no te razlike ne moraju biti genetski povezane, već mogu ovisiti o stilu odgoja i ponašanju roditelja prema dječacima i djevojčicama. Majke su sklonije govoriti sa svojim kćerima o osjećajima pa je to vjerojatno povezano i s tim da djevojčice probleme rješavaju verbalno, a dječaci akcijski (ibidem:151).

2. Fonološka svjesnost

2.1. Pregled definicija

U posljednjih nekoliko desetljeća pridaje se sve veća važnost pojmu fonološke svjesnosti. O toj temi provedena su mnoga istraživanja, a i sam školski sustav je postao svjestan važnosti tog pojma pa je vidljiva i primjena u praksi. Iako se fonološka svjesnost ponekad zamjenjuje nekim drugim pojmovima kao što su fonemska svjesnost, fonološka obrada i sl., treba imati na umu da svi ti pojmovi nisu istoznačnice. Neki autori za sposobnost uočavanja i manipuliranja glasovnim jedinicama osim pojma fonološke svjesnosti koriste i pojam fonološka svijest, a to će biti vidljivo u pregledu definicija.

Fonološka svjesnost je svjesnost o fonološkim segmentima govora, segmentima koji su više-manje reprezentirani abecednom ortografijom (Blachman, 2000, prema Kolić-Vehovec, 2003:17). Fonološka svjesnost uključuje razumijevanje različitih načina na koje se jezik može podijeliti u manje jedinice koje se nalaze u određenim odnosima i kojima se može manipulirati (Anthony i Lonigan, 2004; Harbers i sur., 1999, prema Sindik i Pavić, 2009:65).

Pavliša i Lenček (2011:2) navode da se fonološka svjesnost odnosi na prepoznavanje, stvaranje i baratanje manjim dijelovima od riječi i očituje se kroz npr. prepoznavanje riječi koje se rimuju, prebrojavanje slogova, odvajanje početka riječi od kraja te izdvajanje glasova u riječi.

Fonološka svjesnost ili metafonološka obrada je kompleksan fenomen koji uključuje sposobnost djece da misle o slogovnim, intraslogovnim i fonemskim jedinicama govora (Dean i sur., 1998; Ramus i sur., 2003; Reid, 2009, prema Blaži i sur., 2011:15). Razvija se postupno tijekom predškolskog razdoblja, a posljednja razina fonološke svjesnosti počinje se razvijati oko 5 godine. Ova razina uključuje sposobnost djeteta da raščlanjuje, stapa i barata fonemima koji čine riječ.

Fletcher i suradnici (2007, prema Pavliša i Lenček, 2011:2) opisuju fonološku svjesnost kao metakognitivno razumijevanje da riječi koje čitamo ili slušamo imaju unutrašnju strukturu te se ona odnosi na općenitiju odnosno pliću razinu negoli sintagma fonemska svjesnost.

Ivšac Pavliša (2009, prema Pavliša i Lenček, 2011:3) smatra da fonemska svjesnost uključuje veće ili manje eksplicitno razumijevanje da se riječi sastoje od dijelova koji su manji od sloga, ali isto tako i svjesnost o razlikovnim obilježjima fonema. Nakon djetetovog shvaćanja da se riječi sastoje od fonema, razvija se njegovo znanje o individualnim fonemima (npr. prepoznavanje *s* u *pust/spust/bus*).

Sardelić i sur. (2007:1) smatraju da su za usvajanje fonološke svjesnosti bitne kognitivne sposobnosti, kratkoročno verbalno pamćenje te jezično razumijevanje. Iz toga proizlazi da bi dijete prvo trebalo razumjeti određeni govorni isječak i zadržati ga dovoljno dugo u pamćenju kako bi ga zatim moglo govorno realizirati. Kako bi dijete moglo izdvojiti prvi ili posljednji glas, ono prvo opaža pojedine glasove u riječi, zatim označava njihov položaj, prepoznaje glas u određenom položaju, izdvaja određeni glas te ga zadržava u pamćenju.

U predškolskoj se dobi fonološka svjesnost može podijeliti na ranu i kasniju. Rana se odnosi na sličnost glasova, a kasnija na jasnu svjesnost o fonemima. Osjetljivost na sličnost glasova dio je normalnog jezičnog razvoja te je povezana s receptivnim leksičkim znanjem. Kasniji razvoj svjesnosti o fonemima temeljen je na razvoju rane osjetljivosti te dodatno ovisi o artikulacijskim vještinama koje dijete posjeduje (ibidem:1).

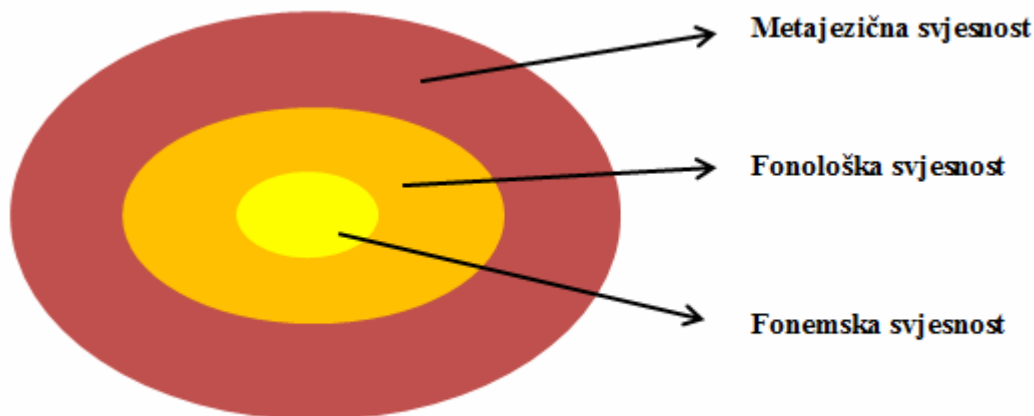
Potrebno je razlikovati fonološku svjesnost od fonemske svjesnosti. Fonološka svjesnost uključuje slušnu i oralnu manipulaciju glasovima, a fonemska svjesnost se odnosi na uspostavljanje veze između slova i glasova (Snider, 1995, prema Sindik i Pavić, 2009:65). Kod mnoge djece se znakovi inicijalne fonološke svjesnosti pokazuju s razumijevanjem rime i aliteracije dosta rano tijekom jezičnog razvoja. Čitanje pjesmica u rimi može uvelike pridonijeti tome. No, nije nužno da se fonološka svjesnost djece razvije u fonemsku svjesnost kako ona postaju starija. Malom broju djece je razvoj mnogo kompleksnije fonemske svjesnosti vrlo težak, dok je većini težak (Adams i sur., 1998, prema Sindik i Pavić, 2009:65).

Uz Tomić (2013) se također Čudina-Obradović (2008) bavila pojmovima fonemske i fonološke svjesnosti. Za fonemsku svjesnost uvodi termin *glasovna osviještenost*, a za fonološku svjesnost *glasovna osjetljivost*. Glasovna osviještenost je sposobnost uočavanja da se riječi mogu raščlaniti i na glasove, a ne samo na slogove. Bitna je za čitanje jer omogućuje osobi da nizove slova prevede u nizove glasova (Čudina-Obradović, 2008:246).

Glasovna osjetljivost je sposobnost raspoznavanja glasova u riječi (Čudina-Obradović, 2008:228). Glasovna osjetljivost ne može se razvijati sve dok osoba nije glasovno osviještena, tj. tek nakon osviještenosti da svaka riječ ima određenu glasovnu strukturu.

Yopp i Yopp (2000) smatraju da je fonološka svjesnost dio jednog šireg područja, a nazivaju ga metalingvistička svjesnost. Fonološka svjesnost usmjerava pažnju na jezik i to neovisno o njegovom sadržaju te podrazumijeva svijest o glasovnoj strukturi jezika, dok metalingvistička svjesnost podrazumijeva sposobnost razmišljanja o jeziku. Biti metalingvistički svjestan znači posjedovati kontrolu nad vlastitim jezikom te biti sposoban usmjeravati pažnju na jezik neovisno o samom sadržaju.

Vancaš (1999, prema Pavliša i Lenček, 2011:3) smatra da je fonemska svjesnost jedan aspekt fonološke svjesnosti, a fonološka svjesnost je dio metajezične svjesnosti (Slika 1.). Pavliša i Lenček (2011:3) pod pojmom *metajezična svjesnost* podrazumijevaju razmišljanje o vlastitome jeziku te svjesnost i kontrolu nad jezikom općenito koja nije ovisna o značenju.

Slika 1. Međudnosi metajezične, fonološke i fonemske svjesnosti

(Pavliša i Lenček, 2011:3)

2.2. Razvoj fonološke svjesnosti

Fonološka svjesnost razvija se od jednostavnijih vještina prema složenijima. Temeljna vještina fonološke svjesnosti iskazuje se kroz otkucavanje slogova te se javlja oko treće godine. Nakon toga dolazi do prepoznavanja i pamćenja rime te prepoznavanja prvog i zadnjega glasa u riječi. Zadnja vještina odnosi se na sposobnost manipuliranja glasovima u riječi, a podrazumijeva brisanje, dodavanje ili zamjenu glasova. Osoba je fonološki svjesna kada posjeduje osnovno razumijevanje na svim tim razinama (Castle i sur., 1994, prema Sindik i Pavić, 2009:65).

Razvoj fonološke svjesnosti prema određenom slijedu, gdje su prisutne razine razvoja koje se kreću od svjesnosti o većim jedinicama kao što su slogovi i rima pa do više razine osjetljivosti koja podrazumijeva postojanje malih jedinica (fonema) u svim pozicijama unutar riječi, prikazan je u tablici 3. Razvojni slijed je dostupan mjerenju te se smatra univerzalnim, barem u jezicima koji su do sada istraživani (Goswami, 2002; Vancaš, 1999; Anthony i Francis, 2005, prema Pavliša i Lenček, 2011:2).

Tablica 3. Razvoj fonološke svjesnosti

(Kadaverek i Justice, 2004, prema Pavliša i Lenček, 2011:4)

FONOLOŠKA SVJESNOST	OPIS	RAZINA	RAZVOJNO OČEKIVANJE
Svjesnost o riječima	Odjeljuje rečenice u riječi	Plitka	Rano ili srednje predškolsko razdoblje
Svjesnost o slogovima	Odjeljuje višesložne riječi u slogove (slogovanje)	Plitka	Rano ili srednje predškolsko razdoblje
Svjesnost o rimi	Prepoznaje rimu; proizvodi parove riječi koje se rimuju	Plitka	Rano ili srednje predškolsko razdoblje
Svjesnost o onsetu	Odjeljuje prvi dio riječi od ostaloga dijela; spaja prvi dio riječi s ostatkom riječi	Plitka	Kasno predškolsko razdoblje
Prepoznavanje glasova	Prepoznaje glasove na početku i na kraju riječi, prepoznaje riječi koje započinju istim glasom	Plitka	Kasno predškolsko razdoblje
Glasovno stapanje	Stapa glasove u riječi	Duboka	Kasno Predškolsko razdoblje
Glasovna raščlamba	Raščlanjuje riječi u glasove	Duboka	Srednje do kasno Predškolsko razdoblje
Pobrojavanje glasova	Prepoznaje broj glasova u riječi	Duboka	Pred polazak u školu do kraja prvoga razreda
Manipulacija glasovima	Briše, dodaje i premješta glasove unutar riječi	Duboka	Prvi razredi školovanja

Slijed kojim se razvija fonološka svjesnost jest univerzalan, ali brzina kojom djeca u različitim jezicima napreduju kroz različite razine je određena obilježjima jezika. Uočljivost, složenost jezičnih oblika, položaj fonema i obilježja izgovora utječu na razvoj fonološke svjesnosti (Anthony i Francis, 2005, prema Pavliša i Lenček, 2011:2). Predškolsko razdoblje je razdoblje od navršene treće godine života do polaska u školu, tj. do navršene šeste ili sedme godine života.

Rathvon (2004, prema Subotić, 2011:129) smatra da se svi popularni tipovi zadataka fonološke svjesnosti mogu kategorizirati u dvije grupe. Prvu grupu čine nefonemski zadaci koji mjere globalne aspekte fonološke svjesnosti, poput rime i slogovne osjetljivosti, a u drugu grupu pripadaju zadaci fonemske svijesti koji mjere sposobnost usmjeravanja pažnje na individualne foneme ili mogućnost da se njima manipulira. Zadaci prve grupe su: prepoznavanje i produkcija rime, utvrđivanje broja slogova u riječi, izgovaranje riječi bez određenog sloga, spajanje slogova u riječi itd. Neki primjeri zadataka iz druge grupe su: zadaci fonemske sličnosti i razlika, gdje ispitanik prepoznaje riječi koje počinju ili završavaju istim fonemom, zatim razdvajanje riječi na foneme, tj. fonemska segmentacija, spajanje fonema u riječi, izgovaranje riječi bez početnog, središnjeg ili završnog fonema itd.

Dijete u dobi od tri godine ima sposobnost prepoznati rimu između dvije riječi (Heroman i Jones, 2004; Israel, 2008, prema Milošević i Vuković, 2016:86).

U dobi od četiri godine dijete pokazuje svijest o slogovnoj distinkciji tako što spontano raščlanjuje riječi na slogove (Adams, 1990; Snider, 1995, ibidem:86). Oko 50% trogodišnjaka u stanju je izdvojiti fonem, a četvrtina djece u dobi od četiri godine može pogoditi prvi glas u riječi (Ukrainetz, 2011, ibidem:86).

Dijete u dobi od pet godina može spontano ili na zahtjev stvarati rime te je u stanju izdvojiti prvi glas u riječima.

U dobi od šest godina javlja se sposobnost fonološke analize i sinteze do pet glasova u riječi. Između ostaloga u ovoj dobi dijete ima i sposobnost fonološke elizije, tj. uklanjanja fonološkog segmenta iz izgovorene riječi kako bi se formirala druga riječ, sposobnost segmentacije, tj. raščlanjivanje rečenice na riječi, dijeljenje riječi na slogove i riječi na glasove te sposobnost supstitucije, tj. sposobnost izdvajanja fonema u riječi, a zatim zamjene

drugim fonemom i formiranja nove riječi (Ball i Blachman, 1991; Ball, 1997; Heroman i James, 2004; Goldsworthy, 1998; Justice i Schule, 2004; Snow i sur., 1998; Schuele i Boudreau, 2008, ibidem:86).

Uz fonološku svjesnost, sposobnosti fonološke obrade su i fonološko pamćenje te fonološko imenovanje. (Anthony i sur., 2007, prema Pavliša i Lenček, 2011:5).

Fonološko pamćenje odnosi se na fonološko kodiranje informacija koje se privremeno pohranjuju u radnom ili kratkoročnom pamćenju (Reid, 2009, prema Pavliša i Lenček, 2011:4). Ovo se kodiranje naziva još i fonološka petlja. Ako dijete ima teškoće u ovome području, to može smanjiti mogućnosti učenja novoga materijala, a to je posebno važno pri dekodiranju novih riječi, posebno višesložnih. Fonološko pamćenje odnosi se na pohranu ili prizivanja verbalnih informacija pa ga aktiviraju svi kognitivni zadaci koji uključuju obradu jezika (ibidem:5).

Sposobnost imenovanja slova često se smatra najvažnijim uvjetom čitanja. Poznavanje slova zahtijeva stvaranje veze između vizualnog simbola i fonološkog oblika (Pavliša i Lenček, 2011:3). Badian (1995, prema Pavliša i Lenček, 2011:3) naglašava kako su lakoća i tečnost imenovanja slova ključni za čitanje. Fonološko imenovanje smatra se zasebnom mjerom koja je odvojena od ostalih oblika fonološke obrade, a njegova interpretacija je vrlo složena zbog njegove „višekomponentne prirode“ (Wolf i sur., 2002; Fletcher i sur., 2007, prema Pavliša i Lenček, 2011:4). Ono je na temelju istraživanja Petrilla i suradnika (2006, ibidem:4) odvojeno od fonološke svjesnosti i smatra se etiološki drugačijim izvorom varijance za teškoće čitanja.

Prema Schatschneideru i sur. (2004, ibidem:4) fonološko imenovanje je u podlozi tečnoga čitanja riječi i teksta, a ne u podlozi točnosti prilikom čitanja te bolje predviđa uspjeh u čitanju, ako se zadaci primijene prije i rano tijekom formalne poduke čitanja (Georgiu i sur., 2006, ibidem:4), a potvrđeno je i da djeca s teškoćama čitanja često imaju velike teškoće u zadacima koji zahtijevaju brzo imenovanje poznatih vizualnih podražaja kao što su boja, brojevi, slova ili predmeti.

2.3. Fonološka svjesnost i čitanje

Fonološka svjesnost ključna je za razvoj čitanja i pisanja. Za čitanje i pisanje je važna mogućnost razdiobe riječi na manje jedinice – prvo na slogove, zatim prepoznavanje rime i na kraju dijeljenje na foneme (Kolić-Vehovec, 2003, prema Blaži i sur., 2011:15).

Nicolson i Fawcett (2008, prema Pavliša i Lenček, 2011:3) smatraju da je fonološka svjesnost od velikog značaja za usvajanje čitanja. To dokazuje i činjenica da zbog fonološkog nedostatka dolazi do teškoća čitanja i disleksije.

Veći broj prediktivnih studija pokazuje da je nerazumijevanje fonološke strukture jezika, tj. fonološke svjesnosti snažan prediktivni čimbenik kasnijih teškoća u čitanju (Milošević i Vuković, 2016:89). To dokazuje istraživanje koje je Catts sa suradnicima longitudinalno proveo na 604 mlađa ispitanika s teškoćama u čitanju. Preko 70% ispitanika je u anamnezi imalo jezične teškoće i poremećaje koji su uključivali teškoće u razvoju fonološke svjesnosti i teškoće u artikulaciji tijekom predškolskog razdoblja (Catts i sur., 1999, prema Milošević i Vuković, 2016:89).

Andrešić i sur. (2010:64) smatraju da se uz fonološku svjesnost u predvještine čitanja i pisanja ubrajaju i uredan jezično-govorni razvoj te uspostavljena veza fonem-grafem. Predčitalačke vještine preduvjet su za razvoj čitalačkih vještina pa ih je potrebno usvojiti da bi dijete moglo usvojiti vještinu čitanja.

Kolić – Vehovec (2003, prema Blaži i sur., 2011:15) smatra da je djetetova razina fonološke svjesnosti na kraju vrtićkog razdoblja najbolji pretpokazatelj uspješnosti čitanja u prvom razredu, ali i kasnije. Dijete, koje nema dovoljno razvijenu fonološku svjesnost, imat će teškoća u čitanju i pisanju zbog otežanog prepoznavanja riječi i teškoća u fonološkom kodiranju.

Poznato je da su mjere fonološke obrade u predškolskome razdoblju izuzetno dobri prediktori usvajanja vještine čitanja (Reid, 2009; Snowling, 2000, prema Pavliša i Lenček, 2011:1), ali isto tako je pokazano da djeca s ograničenjima u fonološkoj obradi postaju loši čitači (McDowell i sur., 2007, prema Milošević i Vuković, 2016:89). Zbog teškoća u fonološkom razvoju loši čitači nisu u mogućnosti stvoriti smislenu reprezentaciju teksta.

Teškoće se mogu manifestirati problemima u razvoju fonološke svjesnosti ili problemima u obradi i zadržavanju fonoloških informacija, odnosno fonološkom pamćenju (Shankweiler i Crain, 1986, prema Milošević i Vuković, 2016:89).

Fletcher i sur. (2007, prema Pavliša i Lenček, 2011:2) navode da se prema novijim istraživanjima predvještina čitanja fonološka svjesnost, fonološko imenovanje i fonološko pamćenje smatraju kognitivnim procesima koji su odgovorni za teškoće u prepoznavanju riječi. U tablici 4. prikazan je pregled istraživanja prediktora čitanja (kolona 3.) prema različitim autorima (kolona 1.) gdje se može vidjeti koliko je za čitanje bitna fonološka sastavnica (kolona 2.).

Tablica 4. Pregled istraživanja prediktora čitanja (Pavliša i Lenček, 2011:2)

	Prekazelji čitanja		
Whitehurst i Lonigan (1998.)	oralni jezik: rječnik, konceptualno znanje i shema priče (outside-in sposobnosti)	fonemska svjesnost, poznavanje slova i spelling (inside-out sposobnosti)	
Scarborough (1990., 1998.)	znanje o svijetu, rječnik, jezične strukture, verbalno zaključivanje, poznavanje pismenosti	fonološka svjesnost, dekodiranje, vizualni rječnik	
Snowling i sur. (2000.)	proizvodnja riječi (imenovanje), ekspresivni jezik	fonološka svjesnost, ponavljanje pseudoriječi, fonološko pamćenje, poznavanje slova	
Carroll i Snowling (2004.)	usvajanje riječi	fonološka obrada (ponavljanje pseudoriječi, prepoznavanje pogrešnog izgovora) i fonološka svjesnost	
Nation i Snowling (2004.)	opseg rječnika i razumijevanje jezika, semantika	fonološka svjesnost	
Speece i sur. (2004.)	strukturalni oralni jezik: receptivni rječnik i proizvodnja, prizivanje riječi, razumijevanje i proizvodnja morfoloških i sintaktičkih pravila	oralni jezik: fonološka svjesnost, razumijevanje jezika	obiteljska pismenost Opća obilježja
Molfese i sur. (2008.)	opseg rječnika, gramatika	poznavanje slova, fonološko imenovanje, fonološka svjesnost	

Može se uočiti da je najveća pozornost usmjerena na fonološku svjesnost, fonološko imenovanje i poznavanje slova. Neki istraživači izdvajaju fonološku svjesnost i poznavanje slova kao dva najbolja prediktora uspjeha u čitanju (Whitehurst, Lonigan, 1998., 2003., prema Pavliša i Lenček, 2011:2).

II. EKSPERIMENTALNI DIO

3. Cilj i hipoteze istraživanja

Glavni cilj istraživanja bio je provjeriti razvoj i stupanj fonološke svjesnosti u djece predškolske dobi.

Osim osnovnog cilja, ispitivalo se i postoji li razlika u uspješnom rješavanju zadataka s obzirom na spol te se gledalo koji je tip zadatka riješen najuspješnije, a koji najmanje uspješno.

U istraživanju su provjeri podvrgnute sljedeće hipoteze:

- hipoteza 1 (H1): Razvoj i stupanj fonološke svjesnosti pozitivno su povezani s dobi predškolske djece.
- hipoteza 2 (H2): Dječaci stječu fonološku svjesnost kasnije od djevojčica.
- hipoteza 3 (H3): Najlakše se ovladava postupcima spajanja slogova, a najteže produkcijom rime.

4. Materijal i metoda

4.1. Ispitanici

Istraživanje fonološke svjesnosti kod djece predškolske dobi provodilo se u vrtiću „Balončica“ u Humu na Sutli te u vrtiću „Naša radost“ u Pregradi. Sudjelovalo je ukupno 120 ispitanika u dobi od 3, 4, 5 i 6 godina. U svakoj od tih dobnih skupina u istraživanju je sudjelovalo po 30 djece, od kojih je bilo 15 djevojčica i 15 dječaka.

Prema iskazu odgajateljica svi su ispitanici bili urednog kognitivnog razvoja, niti jedan od ispitanika nije imao dijagnosticirane nikakve teškoće u jezičnom razvoju niti ikakve dodatne teškoće ili poremećaje.

Istraživanje u dječjem vrtiću „Balončica“ u odgojnim skupinama „Gljivice“, „Bubamare“, „Leptirići“ i „Zvončići“ trajalo je ukupno 16 dana i u ispitivanju je sudjelovalo 96 djece od čega 46 dječaka i 50 djevojčica. Istraživanje u dječjem vrtiću „Naša radost“ u odgojnim skupinama „Cvjetići“, „Leptirići“, „Loptice“ i „Zvezdice“ trajalo je 2 dana, a u ispitivanju je sudjelovalo 24 djece od čega 14 dječaka i 10 djevojčica.

Najstarije dijete imalo je 6 godina i 9 mjeseci, a najmlađe dijete 3 godine i 1 mjesec.

Ispitivanja djece nisu mogla funkcionirati po principu da ispitivanje prvo obavi jedna odgojna skupina pa zatim sljedeća jer su odgojne skupine imale različite aktivnosti koje su bile unaprijed planirane (primjerice: doručak, zajedničke fizičke aktivnosti itd.) pa su djeca pristupala ispitivanju ovisno o tome kada su bila slobodna.

Svi su ispitanici dobrovoljno sudjelovali u ovome istraživanju, uz pisano dopuštenje ravnateljicâ vrtića te uz pisano dopuštenje roditelja. Primjeri obrazaca suglasnosti nalaze se u prilogu 1 i 2.

4.2. Zadaci za ispitivanje

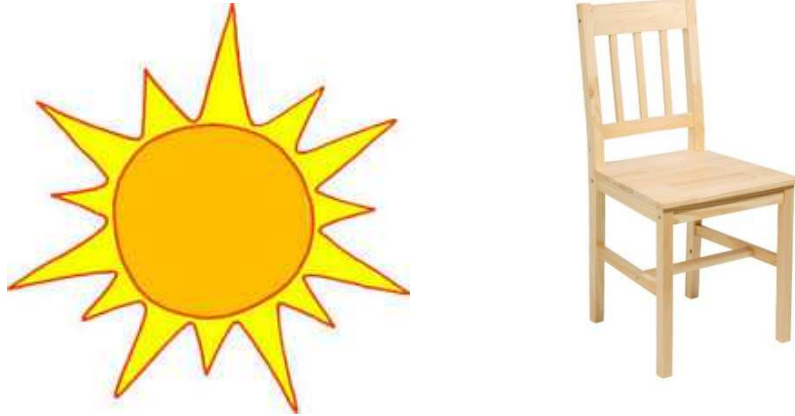
Za potrebe ovog istraživanja sastavljeni su zadaci primjereni dobi djece. Prije samog sastavljanja zadataka, odgajateljice u svakoj skupini dobile su potencijalnu listu riječi koje bi se mogle koristiti u zadacima te su izdvojile one riječi kojima djeca još nisu ovladala. Istraživanje se sastojalo od 5 zadataka koji su testirali predčitalačke vještine ispitanika.

Prvi zadatak (Z1) bio je *Zadatak spajanja slogova*, gdje je ispitanik trebao spojiti usmeno zadane slogove u riječ. Zadatak se sastojao od ovih 6 riječi: /mama/, /medo/, /beba/, /ledo/, /lola/ i /dada/, a odabrane su slučajnim odabirom s liste riječi koju su odgajateljice odobrile. Riječi /lola/ i /dada/ su logatomi, a odabrane su jer se htjelo utvrditi reagiraju li djeca na riječi koje nemaju značenje. Ispitivačica je prvo izgovorila riječ /mama/ na način da ju je rastavila na slogove. Zatim je dijete to trebalo spojiti u riječ i izgovoriti. Ako je bilo potrebno, ispitivačica je nekoliko puta ponovila slogove. Na isti način ispitano je i preostalih pet riječi.

Drugi zadatak (Z2) bio je *Zadatak početnog fonema* koji je sadržavao 6 slika. Kako bi samo ispitivanje ispitaniku bilo zanimljivije, ovaj zadatak je postavljen kao igranje igre memory. Slike su slučajnim odabirom bile grupirane u parove. Svaki par je na poleđini bio označen drugom bojom, a ispitanik bi onda okretao sličice s pozadinom iste boje. Ispitanik je imenovao što vidi na sličicama te prepoznao ili pokušao prepoznati početni fonem u riječima. Ukoliko je ispitanik bio nesiguran ili sramežljiv, postavila su mu se neka potpitanja, kako bi se došlo do odgovora. (npr. „Koje slovo čuješ prvo?“, Koje slovo je na početku?“)

U većini slučajeva to se prakticalo kod ispitanika u dobi od 3 godine. U zadatku se radilo o ovih 6 riječi: /stol/, /vrata/, /sunce/, /stolica/, /uho/ i /pas/. One su također bile odabrane slučajnim odabirom.

Slika 2. Primjer drugog zadatka

Treći zadatak (Z3) bio je *Zadatak završnog fonema* koji se također sastojao od 6 slika, a u samoj prezentaciji tih slika koristilo se tablet računalo. Ispitanik je imenovao sličice koje je vidio na ekranu te prepoznao ili pokušao prepoznati završni fonem u riječima. Ispitanicima u dobi od 3 godine postavila su se određena potpitanja, ako je to bilo potrebno. Riječi koje su se koristile u ovom zadatku odabrane su slučajnim odabirom. To su: /krevet/, /žlica/, /oblak/, /sunce/, /knjiga/ i /noga/.

Slika 3. Primjer trećeg zadatka

Četvrti zadatak (Z4) bio je *Zadatak prepoznavanja rime* koji se sastojao od 6 parova riječi, od kojih su se tri para rimovala, a preostala tri nisu. Ispitaniku se prvo objasnilo da su rima riječi koje slično i često smiješno zvuče te se koriste u pjesmicama. Zatim su mu se usmeno prezentirali ti parovi jedan po jedan, a njegov je zadatak bio prepoznati što se rimuje, tj. što slično zvuči. Parovi riječi koji su se koristili za ovaj zadatak su: /trava-krava/, /ptica-more/, /ptica-žlica/, /klupa-tepih/, /polica-stolica/, /slika-jastuk/, a sastavljeni su na temelju liste riječi koju su pregledale odgajateljice.

Peti zadatak (Z5) bio je *Zadatak produkcije rime*, gdje je ispitanik sam trebao navesti primjere riječi koje se rimuju.

4.3. Provedba istraživanja

Riječi u zadacima odabrane su slučajnim odabirom, a u obzir se uzelo da to budu riječi koje djeca znaju i koriste. U prilogu 3 mogu se vidjeti sve sličice koje su korištene u ispitivanju.

Testiranje je provodila autorica rada koja je pripremila potrebne materijale.

Ispitivanje se provodilo individualno i usmeno. Odvijalo se u ispitanicima poznatom prostoru kako bi im se u najvećoj mogućoj mjeri eliminirala trema. Svi su ispitanici bili zainteresirani i motivirani za istraživanje.

Sa svakim ispitanikom provodio se isti redosljed zadataka; prvo slaganje slogova u riječ (Z1), zatim određivanje početnog fonema u riječi (Z2) i određivanje završnog fonema u riječi (Z3) pa prepoznavanje rime (Z4) te na kraju produkcija rime (Z5). Prije samih zadataka i kao uvod za ispitivanje koristio se razgovor. Ispitivačica je uspostavila prvi kontakt s djetetom spontanom razgovorom dolaskom u grupu, a sam razgovor pridonio je stvaranju ugodne atmosfere i suradničkom odnosu tijekom ispitivanja. Teme razgovora bile su bliske i ugodne djetetu (prijatelji, obitelj, hobiji i slično). Razgovor se primjenjivao na početku, ali i tijekom imenovanja slika, ako bi se uočilo da je djetetu pala koncentracija ili kada ga je slika potaknula na razgovor.

Ispitivačica je za svakog ispitanika imala poseban obrazac u koji je upisivala odgovore. Obrazac za odgovore bio je ispisan na papiru veličine A4. Sastojao se od dva dijela, bilježenja općih podataka (datum ispitivanja, inicijali djeteta, spol, dob) i bilježenja dječjih odgovora. Prikaz obrasca za odgovore koji je kreiran za potrebe ovog istraživanja slijedi u nastavku na slici 4.

Ispitanik: _____ Dob: _____ Spol: _____

Datum: _____

1. SPAJANJE SLOGOVA

uspješno neuspješno

da-da   me-do

lo-la   be-ba

le-do   ma-ma

2. POČETNI FONEM

uspješno neuspješno

stol   vrata

sunce   stolica

uho   pas

3. ZAVRŠNI FONEM

uspješno neuspješno

krevet   žlica

oblak   sunce

knjiga   noga

4. RIMOVANJE RIJEČI

uspješno neuspješno

trava - krava   klupa - tepih

ptica - more   polica - stolica

ptica - žlica   slika - jastuk

5. PRODUKCIJA RIME

uspješno neuspješno

✓ - 2 boda

- - 1 bod

0 - 0 bodova

Slika 4. Obrazac za odgovore

Kako bi se utvrdilo da su ispitanici shvatili svoj zadatak, prije početka samog istraživanja rješavao se zadatak za primjer i tek nakon uspješno riješenog probnog zadatka započelo se s istraživanjem. Sva djeca su uspješno riješila probne zadatke. U prvom zadatku je probna riječ bila riječ /tata/. U drugom zadatku probni je par bio /oblak-oko/. U trećem zadatku probni je par bio /vrata-prozor/. U četvrtom zadatku probni je par bio /mama-tama/. Istraživanje je trajalo 10 minuta za ispitanike od 5 i 6 godina te 20 minuta za ispitanike od 3 i 4 godine.

4.4. Obrada rezultata

Podaci dobiveni testiranjem ispitanika izraženi su kao vrijednosti za statističku obradu podataka. Potom su tim vrijednostima opisani uzorci. Za analizu rezultata korištena je mjera centralne tendencije (aritmetička sredina) te udio ostvarenih odgovora s obzirom na točnost. Inferencijalna statistika nije se radila zbog malog uzorka.

Rezultati dobiveni testiranjem analizirani su prema sljedećim varijablama: točan odgovor do kojeg je ispitanik došao samostalno (2 boda), točan odgovor do kojeg je ispitanik došao na način da su mu se postavila potpitanja (1 bod) te netočan odgovor ili izostanak odgovora (0 bodova).

Ispitivanje je ukupno nosilo 50 bodova. U 1., 2., 3. i 4. zadatku ispitanik je mogao ostvariti po 12 bodova, a u 5. zadatku najviše 2 boda.

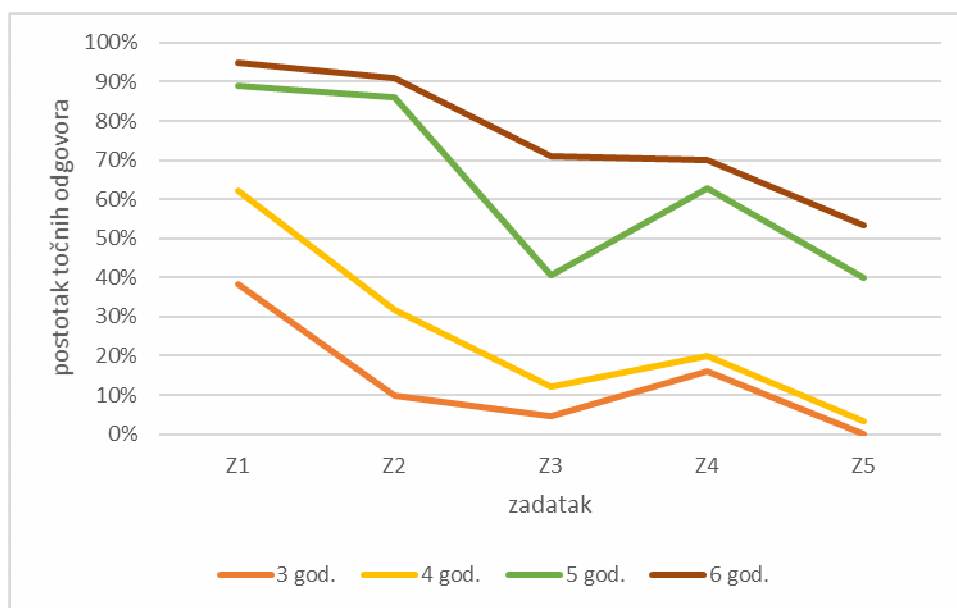
Obrada podataka odvijala se u nekoliko faza. U prvoj fazi su se prema zadanim varijablama analizirali pojedini zadaci te kakva je uspješnost njihova rješavanja s obzirom na dob i spol. U drugoj fazi se prema zadanim varijablama analiziralo sveukupno istraživanje s obzirom na dob i spol. U trećoj fazi analiziralo se koliki je broj ispitanika koji su točno riješili pojedini zadatak neovisno o zadanim varijablama te poseban izračun za muške i ženske ispitanike. U četvrtoj fazi primijenio se isti postupak na cjelokupno istraživanje.

5. Rezultati i rasprava

5.1. Pojedini zadaci prema zadanim varijablama

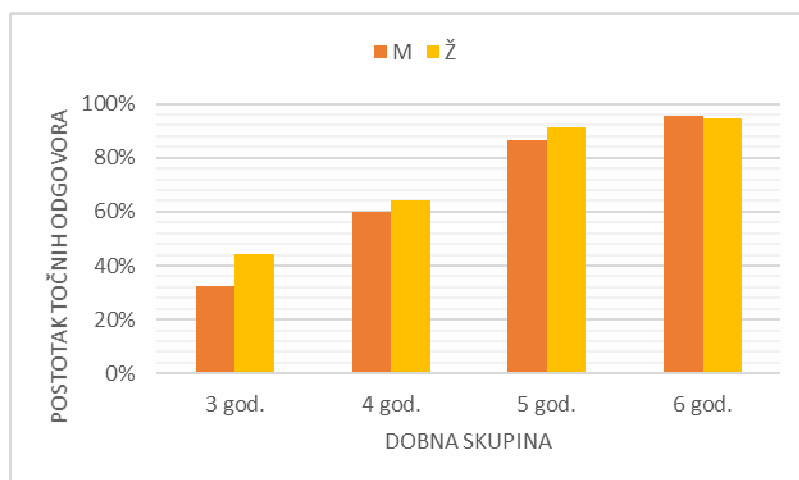
Na slici 5. prikazana je uspješnost rješavanja pojedinog zadatka s obzirom na dob ispitanika. Može se iščitati da su riješenost pojedinog zadatka i dob ispitanika u proporcionalnom odnosu, tj. što je ispitanik stariji, to je uspješnija riješenost zadataka. Također se može uočiti da uspješnost riješenosti zadataka s obzirom na dob ne raste ravnomjerno, što je najbolje vidljivo kod krivulja koje prikazuju dob od 4 i 5 godina. Fonološka svjesnost se intenzivnije razvija u dobi od 5 godina pa su takvi rezultati i opravdani.

Najuspješnije je riješen *Zadatak spajanja slogova u riječ (Z1)* koji su djeca u dobi od 6 godina riješila s 95% uspješnosti. Najmanje je uspješno riješen *Zadatak produkcije rime (Z5)* koji su djeca u dobi od 3 godine riješila s 0% uspješnosti. Prema Milošević i Vuković (2016) dijete u dobi od 3 godine ima sposobnost prepoznati rimu između dvije riječi (Heroman i Jones, 2004; Israel, 2008), dok su u ovom istraživanju rezultati pokazali da su trogodišnjaci taj zadatak riješili s oko 15% uspješnosti. Vidljivo uspješniji u rješavanju tog zadatka bili su petogodišnjaci (62%) i šestogodišnjaci (70%). Milošević i Vuković također navode da dijete u dobi od 5 godina može stvarati rime, dok su petogodišnjaci i šestogodišnjaci u stanju izdvojiti prvi glas u riječima. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da su petogodišnjaci bili 40% uspješni u produkciji rime te 40% uspješni u izdvajanju početnog fonema u riječima. Šestogodišnjaci su *Zadatak početnog fonema (Z2)* riješili s 90% uspješnosti. Kod djece u dobi od 5 godina vidljivo je odstupanje u riješenosti *Zadatka završnog fonema (Z3)* u odnosu na ostale zadatke (40% uspješna riješenost). S obzirom da je izdvajanje završnog fonema u riječima jedan od težih zadataka, a posljednja razina fonološke svjesnosti počinje se razvijati oko 5. godine, takav rezultat je očekivan.

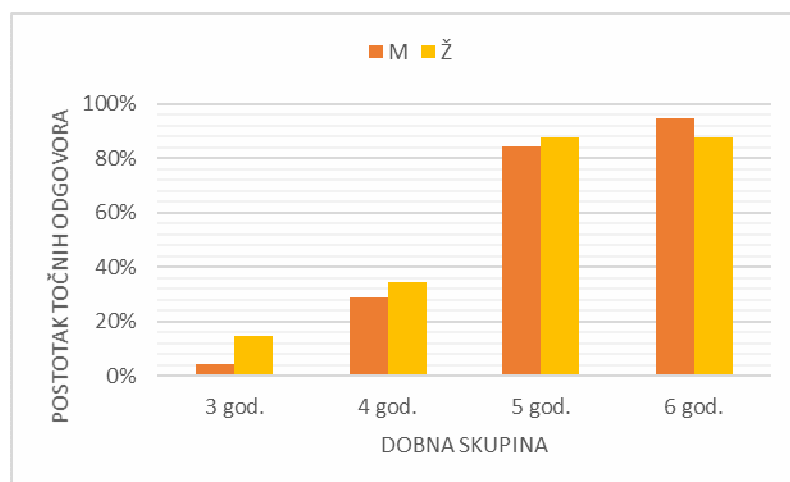

Slika 5. Riješenost zadataka s obzirom na dob

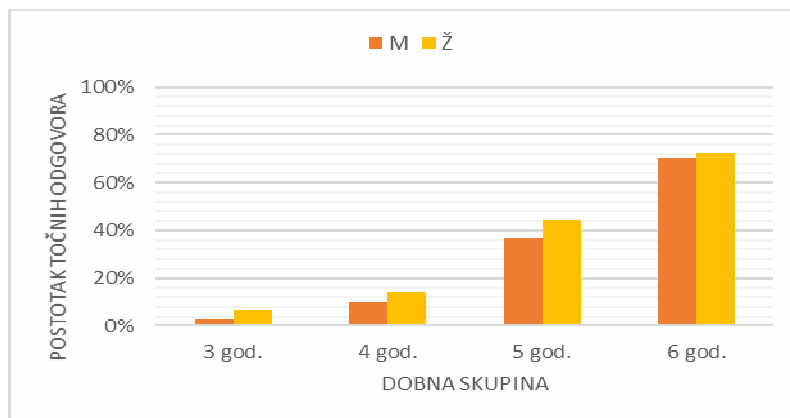
Slika 6. sadrži 5 grafova (6a, 6b, 6c, 6d i 6e) koji prikazuju uspješnost rješavanja pojedinog zadatka s obzirom na dob i spol ispitanika. Iz slika se može vidjeti da spol utječe na riješenost zadataka. U većini slučajeva djevojčice su bile uspješnije u rješavanju zadataka, a razlika je vidljiva između muških i ženskih ispitanika u dobi od 6 godina u 5. zadatku koja iznosi 26,6 postotnih bodova te u 4. zadatku, a ona iznosi 20 postotnih bodova. Muški ispitanici u dobi od 6 godina bili su uspješniji u rješavanju 1. i 2. zadatka, a oni od 4 godine u rješavanju 5. zadatka. Što se tiče odnosa između prepoznavanja (Z4) i produkcije rime (Z5), može se uočiti da su ispitanici svih dobi u određenoj mjeri prepoznali rimu, ali su imali poteškoća s proizvodnjom. To je najbolje vidljivo kod trogodišnjaka oba spola te kod četverogodišnjakinja koje nisu znale producirati rimu pa je rezultat 0.

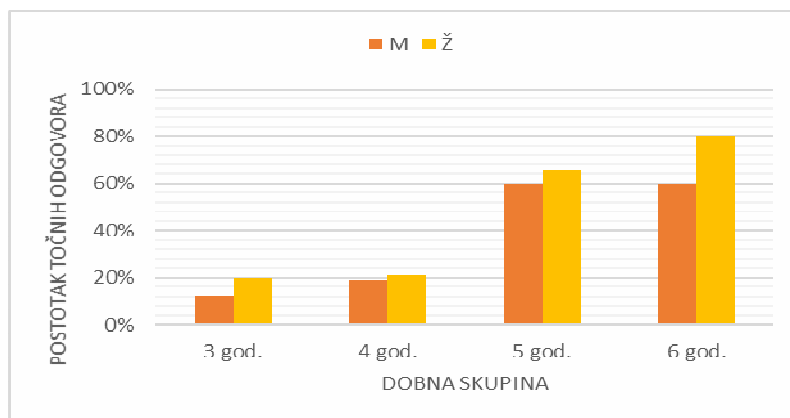
Slika 6a (Z1)

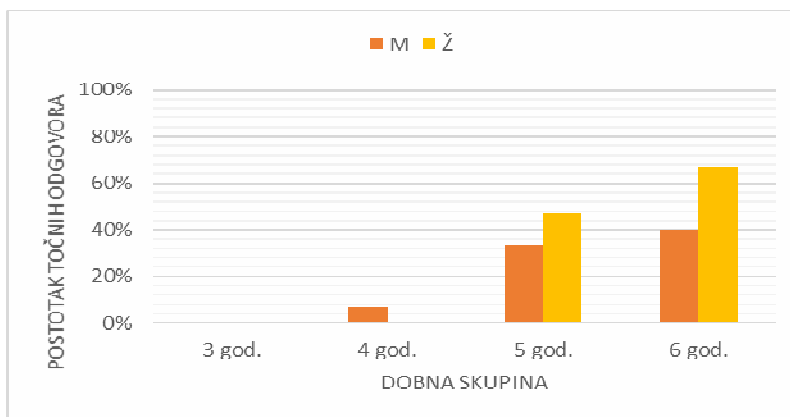
Slika 6b (Z2)

Slika 6c (Z3)

Slika 6d (Z4)

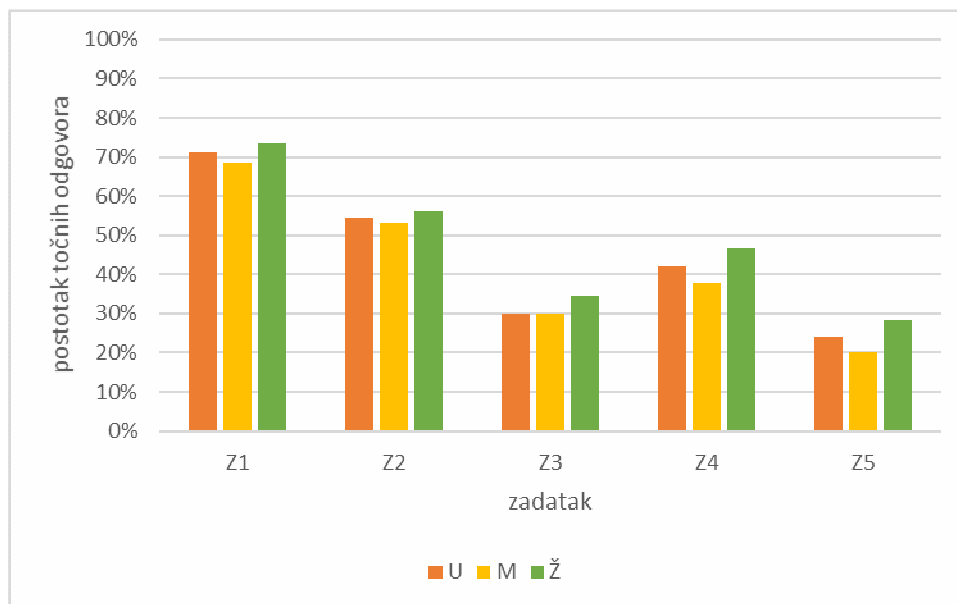

Slika 6e (Z5)

Slika 6. Riješenost zadatka s obzirom na spol (6a, 6b, 6c, 6d, 6e)

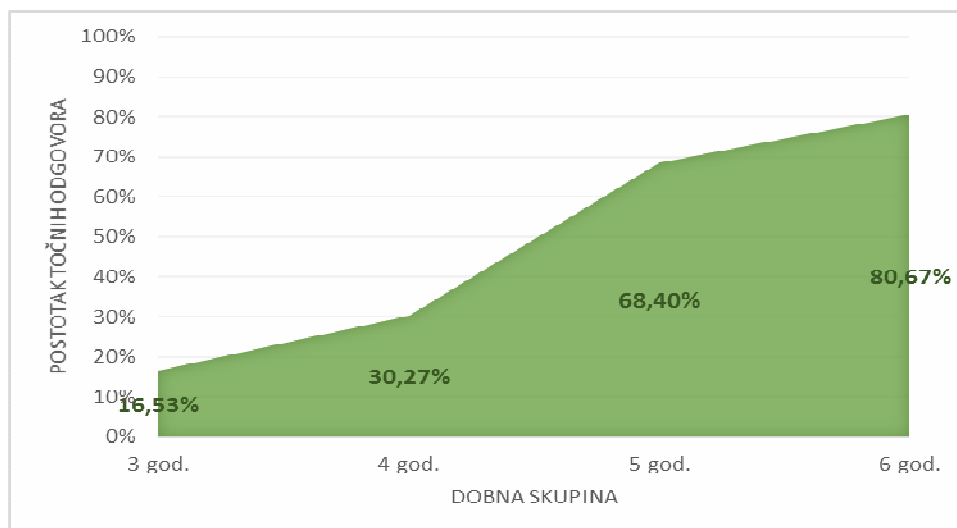
Sveukupan pregled riješenosti pojedinog zadatka može se vidjeti na slici 7. Ovom slikom je prikazano kakva je uspješnost riješenosti svakog pojedinog zadatka kod ispitanika svih dobi te kako su svi dječaci i sve djevojčice zajedno riješili pojedini zadatak. Moguće je odrediti da su ispitanici najuspješnije riješili *Zadatak spajanja slogova (Z1)* sa 70% uspješnosti. Zatim slijedi *Zadatak početnog fonema (Z2)* s 55%, *Zadatak prepoznavanja rime (Z4)* s 42% te *Zadatak završnog fonema (Z3)* s 30% uspješne riješenosti. Najmanje uspješno riješen je *Zadatak produkcije rime (Z5)* koji su ispitanici riješili s 25% uspješnosti. Prema Milošević i Vuković (2016) dijete u dobi od četiri godine pokazuje svijest o slogovnoj distinkciji (Adams, 1990; Snider, 1995). Ako se u obzir uzme spol ispitanika, dolazi se do zaključka da su sve zadatke uspješnije riješile djevojčice.

Slika 7. Sveukupna riješenost zadataka

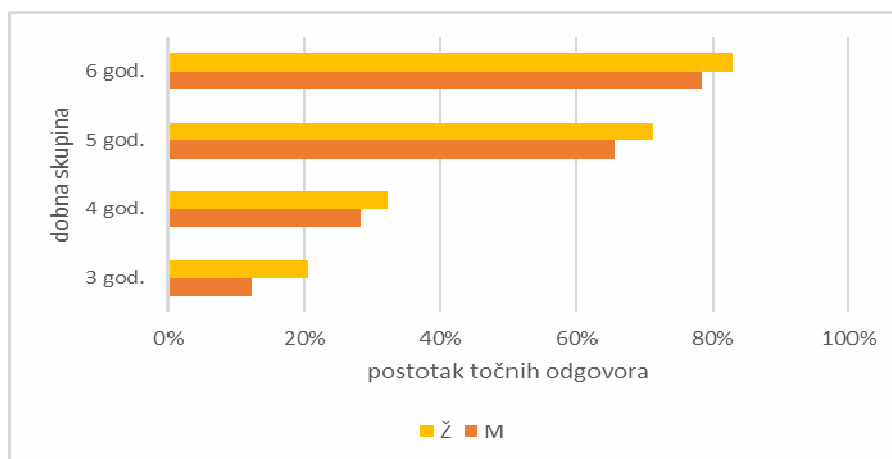
5.2. Ukupni rezultati za sve zadatke prema zadanim varijablama

Slika 8. prikazuje prosječne rezultate na svim zadacima s obzirom na dob. Jasno se može vidjeti da se uspješnost riješenosti povećava s dobi ispitanika. Najlošiji uspjeh ostvarili su ispitanici u dobi od 3 godine, koji su imali 16,53% točnosti. Ispitanici u dobi od 4 godine zadatke su riješili s 30,27% točnosti. Petogodišnjaci su s 68,4% uspješnosti riješili zadatke, a šestogodišnjaci su ostvarili najbolji uspjeh te je njihova ukupna uspješnost bila 80,67%.

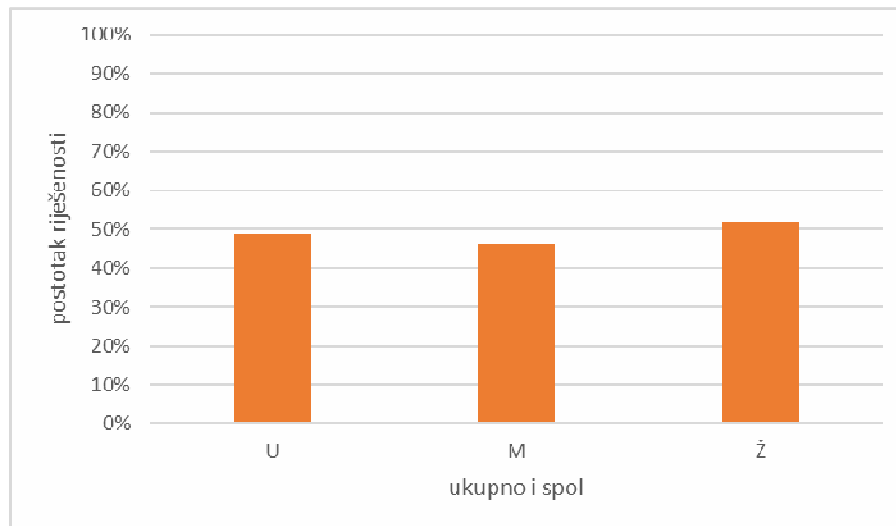
Slika 8. Riješenost svih zadataka prema dobi

Riješenost svih zadataka prema spolu može se vidjeti na slici 9. Može se iščitati da su kod ispitanika svih dobi u rješavanju zadataka djevojčice bile uspješnije. Najveća razlika vidljiva je kod ispitanika u dobi od 3 godine, gdje su djevojčice za 8 postotnih bodova uspješnije, a najmanja razlika je kod četverogodišnjaka, gdje su djevojčice za 4 postotna boda uspješnije.

Slika 9. Riješenost svih zadataka prema spolu

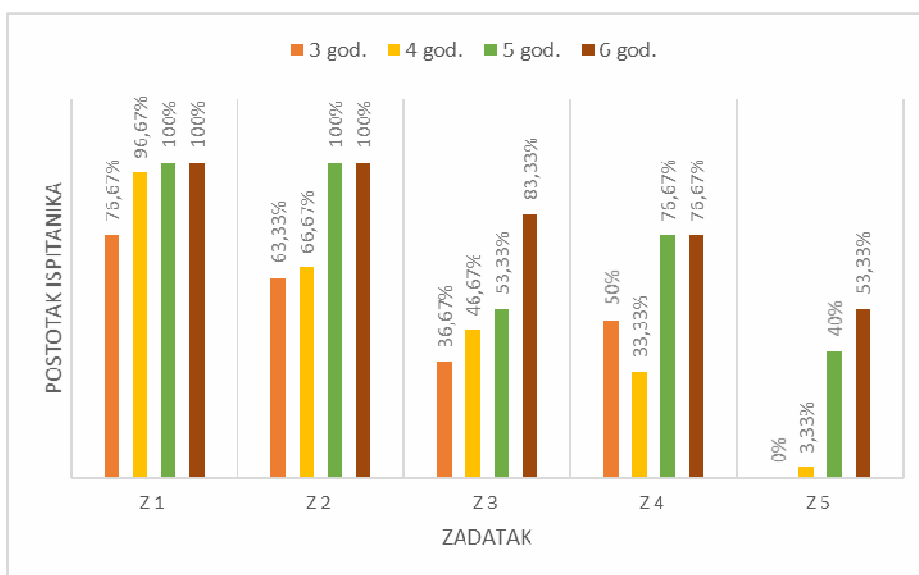
Ako se u obzir uzmu sve dobne skupine i svi zadaci, tada se dolazi do zaključka da je ukupna uspješnost 49% - kod djevojčica je oko 52%, a kod dječaka približno 46%. To je prikazano na slici 10.

Slika 10. Ukupna uspješnost na svim zadacima

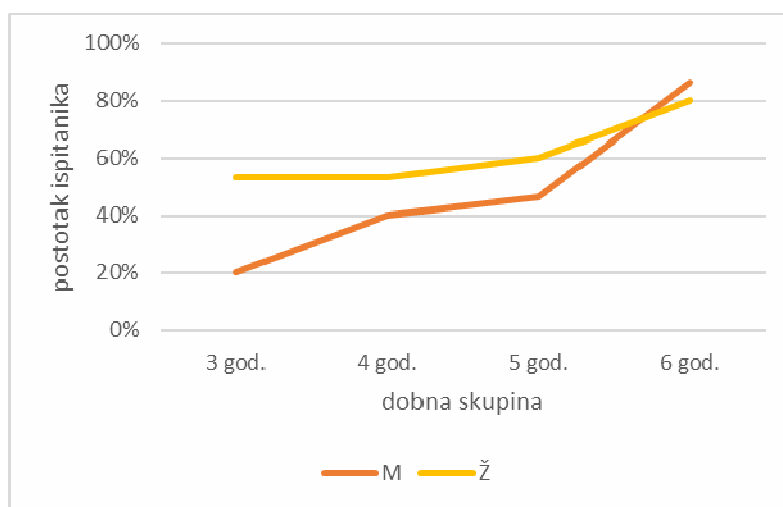
5.3. Rezultati pojedinih zadataka s obzirom na broj ispitanika koji su dali točan odgovor

Slika 11. prikazuje postotak ispitanika u dobi od 3, 4, 5 i 6 godina koji su točno riješili svaki pojedini zadatak. Vidljivo je da broj ispitanika koji su točno riješili pojedine zadatke raste s njihovom dobi. Jedino se kod *Zadatka prepoznavanja rime (Z4)* može uočiti odstupanje od tog zaključka kod djece u dobi od 3 i 4 godine, gdje se vidi da je veći postotak trogodišnjaka (50%) u odnosu na četverogodišnjake (33,33%) točno riješio taj zadatak. Moguće je da je na takav rezultat utjecalo postavljanje potpitanja koje se prakticiralo kod 90% ispitanika od 3 godine pa su oni zbog toga uspješnije riješili zadatak. Može se pretpostaviti da bi njihovi rezultati bili lošiji da se nisu postavljala potpitanja, s obzirom da su za svaki točan odgovor, koji je dobiven na taj način ostvarili 1 bod. Prema Milošević i Vuković (2016) oko 50% trogodišnjaka u stanju je izdvojiti fonem. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da 63,33% trogodišnjaka može izdvojiti početni fonem u riječi, dok ih 36,67% može izdvojiti završni fonem. 100% ispitanika u dobi od 5 i 6 godina te 96,67% četverogodišnjaka točno je riješilo 1. zadatak, a 2. zadatak je 100% točno riješen kod šestogodišnjaka i petogodišnjaka. Ispitanici u dobi od 3 godine najlošije su riješili 5. zadatak (0%).

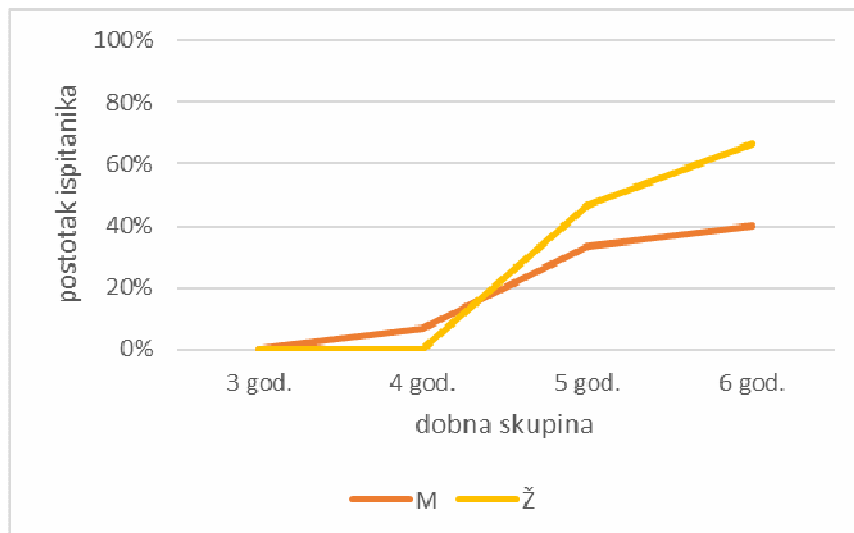

Slika 11. Postotak ispitanika po dobi koji su točno riješili zadatke

Na slici 12. prikazan je postotak muških i ženskih ispitanika koji su točno riješili 3. zadatak. Može se zaključiti da je veći postotak ženskih ispitanika u dobi od 3, 4 i 5 godina u odnosu na muške ispitanike točno riješio taj zadatak, ali isto tako je vidljivo da se razlika između spolova smanjuje kako su ispitanici stariji. Kod šestogodišnjaka je vidljivo da je veći postotak muških ispitanika koji su točno riješili taj zadatak. Takva situacija pojavljuje se u još kod četverogodišnjaka u 5. zadatku (M- 6,67%, Ž- 0%), a to je prikazano na slici 13. U svim ostalim slučajevima veći broj ženskih ispitanika postigao je bolje rezultate.

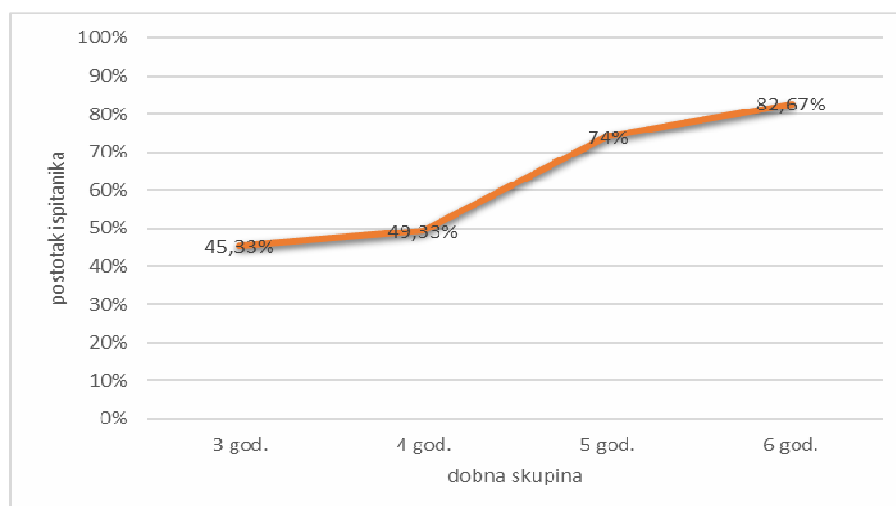
Slika 12. Postotak ispitanika po spolu koji su točno riješili 3. zadatak

Slika 13. Postotak ispitanika po spolu koji su točno riješili 5. zadatak

5.4. Rezultati svih zadataka s obzirom na broj ispitanika koji su dali točan odgovor

Kada se u obzir uzmu svi zadaci i analizira uspješnost po dobi ispitanika, može se zaključiti da postotak ispitanika koji su točno riješili zadatke raste kako se povećava dob (slika 14).

Slika 14. Postotak ispitanika po dobi koji su točno riješili sve zadatke

Najveća razlika vidljiva je ako se uspoređuju četverogodišnjaci i petogodišnjaci, a iznosi otprilike 25 postotnih bodova. Razlika između ostalih dobnih skupina manja je od 10 postotnih bodova. To pokazuje da je kod djece u dobi od 5 godina fonološka svjesnost razvijenija nego kod djece u dobi od 4 godine. Iz literature se može iščitati da je kriterij usvojenosti ponekad 70%, a ponekad 75%. Priklanjajući se autorima koji postavljaju kriterij na 70%, a na temelju rezultata na zadacima korištenima u ovome istraživanju, možemo zaključiti da se fonološka svjesnost uspostavlja oko 5. godine života te se dalje razvija i učvršćuje, ali nije posve stabilna do polaska u školu. Tek kada dijete krene u školu, dolazi do potpunog razvoja fonološke svjesnosti.

Od 120 ispitanika može se izdvojiti nekoliko djece s izrazito dobrim rezultatima i nekoliko djece s izrazito lošim rezultatima u odnosu na ostalu djecu iste dobi. Izrazito dobar bio je četverogodišnjak, koji je ostvario 32 boda (64%) od ukupno 50 bodova, dok je prosjek ostalih četverogodišnjaka bio 14 bodova (28%). Izrazito dobra bila je i četverogodišnjakinja, koja je ostvarila 32 boda (64%), a prosjek ostalih četverogodišnjakinja bio je 16 bodova (32%). Izrazito loš bio je šestogodišnjak koji je ostvario 14 bodova (28%), a prosjek grupe bio je 39 bodova (78%) te šestogodišnjakinja koja je ostvarila 8 bodova (16%), a prosjek djevojčica njene dobi bio je 41 bod (82%). Takvi rezultati mogu ovisiti o tome koliko su roditelji usmjereni na rad sa svojom djecom te koliko su osjetljivi na njihove potrebe. Isto tako bitni su biološki čimbenici te okolina (vrtić i sl.) koja može biti poticajna ili inhibirajuća.

6. Zaključak

U ovom su radu razvoj i stupanj fonološke svjesnosti istraženi uz pomoć pet zadataka. To su bili: *Zadatak spajanja slogova (Z1)*, gdje je ispitanik trebao spojiti usmeno zadane slogove u riječ; *Zadatak početnog fonema (Z2)*, gdje je ispitanik pokušao prepoznati početni fonem u riječima; *Zadatak završnog fonema (Z3)*, gdje je ispitanik pokušao prepoznati završni fonem u riječima; *Zadatak prepoznavanja rime (Z4)*, gdje je ispitanik trebao prepoznati što se rimuje te *Zadatak produkcije rime (Z5)*, gdje je ispitanik sam trebao navesti primjere riječi koje se rimuju. Takvi i slični zadaci uobičajeno se koriste za istraživanje fonološke svjesnosti. Pod pretpostavkom da odabrani zadaci doista mjere fonološku svjesnost, možemo reći da su sve tri hipoteze potvrđene.

Prva hipoteza bila je da će uspješnost rješavanja zadataka kao pokazatelj razvoja i stupnja fonološke svjesnosti rasti s porastom dobi djece.

Pokazano je da su riješenost pojedinog zadatka i dob ispitanika u proporcionalnom odnosu, tj. što je ispitanik stariji, to je uspješnija riješenost zadataka. Posebno je nagli porast uspješnosti zabilježen između 4. i 5. godine.

Druga hipoteza bila je da dječaci stječu fonološku svjesnost kasnije od djevojčica. Rezultati dobiveni u provedenom istraživanju i prikazani u ovome radu govore u prilog prethodnim istraživanjima koja su se bavila razlikom između spolova u jezičnoj domeni kognitivnih sposobnosti (Spreen i sur., 1984, prema Mildner, 2003), a koja ukazuju na činjenicu da djevojčice iskazuju veće sposobnosti u rješavanju verbalnih zadataka. U većini slučajeva djevojčice su bile uspješnije u rješavanju pojedinih zadataka, a najveća razlika je vidljiva u dobi od 6 godina u 5. zadatku koja iznosi 26,6 postotnih bodova u korist djevojčica. Djevojčice su također bile uspješnije kada se gleda ukupna riješenost svih zadataka prema dobi, a najveća razlika vidljiva je u dobi od 3 godine, gdje su djevojčice bile za 8 postotnih bodova uspješnije.

Treća hipoteza pretpostavlja da se najlakše ovladava postupcima spajanja slogova, a najteže postupcima produkcije rime. Iz predočenih rezultata moguće je zaključiti da su ispitanici doista najuspješnije riješili *Zadatak spajanja slogova (Z1)* (70% uspješnosti). Zatim slijedi *Zadatak početnog fonema (Z2)* s 55% i *Zadatak prepoznavanja rime (Z4)* s 42%. Najmanje uspješno riješeni su *Zadatak završnog fonema (Z3)* s 30% uspješne riješenosti te

Zadatak produkcije rime (Z5), koji su ispitanici riješili s 25% uspješnosti. Dakle, i ta je hipoteza potvrđena, mada je bilo za očekivati da će manipuliranje fonemima općenito biti lakše od zadataka s rimom, pa je zamjena mjesta zadataka Z3 i Z4 na ljestvici uspješnosti donekle neočekivana.

U interpretaciji dobivenih rezultata i njihovih implikacija za odgojno-obrazovnu praksu treba uzeti u obzir relativno mali uzorak, što ograničava mogućnost generalizacije. Daljnja istraživanja ovakve vrste trebalo bi provesti na većem uzorku ispitanika kako bi se iz brojnijih rezultata, koje bi se onda moglo i na odgovarajući način statistički obraditi, došlo do pouzdanijih zaključaka. Ipak, ovi podatci usmjereni su da doprinesu osvještavanju potrebe poticanja razvoja predvještina u fonološkoj domeni bitnih za usvajanje vještine čitanja.

III. PRAKTIČNI DIO

7. Igre za razvoj fonološke svjesnosti

Razvoj fonološke svjesnosti bitan je čimbenik za usvajanje čitanja i pisanja. Dijete treba postati svjesno toga da se riječi sastoje od glasova. Ono treba naučiti razlikovati i analizirati glasove, a za to mu treba dobro razvijena fonološka svjesnost.

U ovom poglavlju prikazane su igre za razvoj fonološke svjesnosti koje se mogu koristiti kod kuće i u vrtiću. Predstavljene su raznolike igre u obliku radnih listića, razne igrice s karticama, igrice s rekvizitima te igrice koje se mogu igrati usmeno. U predstavljenim igrama dijete radi rekvizite pomoću kojih priča priče, stvara riječi od slogova, prepoznaje inicijalni i finalni fonem u riječima, prepoznaje i stvara rimu, rastavlja riječi na glasove, radi glasovnu slikovnicu i još mnogo toga. Na temelju pročitane iz knjiga *200 logopedskih igara* autorice Ilone Posokhove (2010) te *Igrom do čitanja* autorice Mire Čudine-Obradović (2003) oblikovani su vlastiti radni listići i igre te su odabrane riječi i sličice koje se ne koriste u navedenim knjigama, a osmišljeni su i prikladni nazivi igara. Igre su namijenjene djeci u dobi od tri do šest godina.

Sve ilustracije korištene za sastavljanje zadataka preuzete su sa slobodno dostupnih internetskih stranica.

- Pričaj mi priču -

Kako bi dijete razvijalo vještine slušanja, proširilo rječnik te naučilo usmjeriti svoju pozornost na slušanje riječi i glasova od kojih su te riječi sastavljene, djetetu se može ispričati priča. Djeca vole slušati priče i sudjelovati u njima. To pridonosi njihovom govornom i predčitačkom razvoju. Kao inspiracija za osmišljavanje priče može poslužiti neka situacija iz vlastitog djetinjstva, iz slikovnica ili roditelji mogu sami osmisliti neki novi sadržaj. Treba pripaziti da priča bude jednostavna i da ima kratku radnju te je valja pojednostaviti na način da se u njoj pojavljuje nekoliko najbitnijih likova. Treba tražiti od djeteta da sudjeluje u obliku oponašanja nekoga lika, pokretom, pljeskanjem i sl. Za svaki lik dobro je izraditi rekvizit koji će ga predstavljati tako da će ga dijete moći dirati, gladiti, pozdravljati i sl. Npr. u priči o Crvenkapici mogu poslužiti baloni, kuhače, boce i sl.

Slika 15. Rekviziti od kuhače i boca

- Stvorimo riječ od slogova –

Djetetu se objasni da će se izgovarati slogovi, a ono će pogađati o kojoj se riječi radi. Prvi primjer je potrebno proći s njim da shvati što se očekuje od njega. Započnje se s kratkim dvosložnim riječima.

Npr. Izgovori se ma-ma i plješče se svaki slog. Dijete ponovi. Treba ga pitanjima navoditi do odgovora. (Tko je to? Je li ti to poznato?) To je mama.

Poželjno je koristiti riječi koje su djetetu poznate i koje koristi u svakodnevnom govoru.

me-do

pti-ca

ta-ta

tra-va

be-ba

sun-ce

ro-da

mač-ka

S vremenom se mogu koristiti i duže trosložne riječi.

ja-bu-ka

mo-bi-tel

ma-li-na

pa-pi-ga

sto-li-ca

sli-či-ca

- Početni glas -

Na vrhu crteža je slika drva. Kojim glasom započinje riječ drvo?

Zadatak je crvenom bojom obojiti sve sličice koje započinju istim glasom kao riječ drvo.

- Završni glas -

Na vrhu crteža je slika kruške. Kojim glasom završava riječ kruška?

Potrebno je zaokružiti sve sličice koje završavaju istim glasom kao riječ kruška.

- Stvorimo rimu -

Djetetu se pročita pjesmica Luke Paljetka „Ježić Ubodežić“.

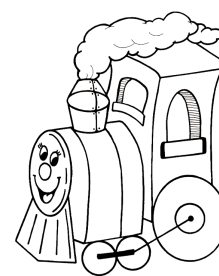
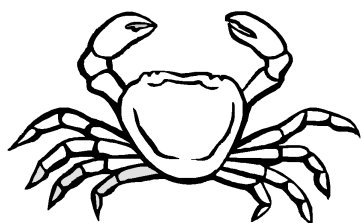
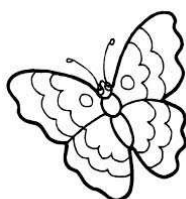
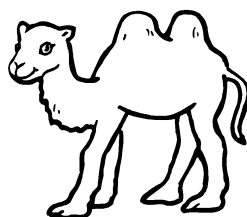
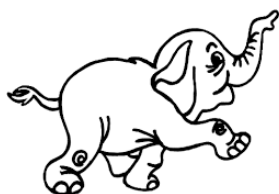
<i>Ježić Ubodežić</i>	<i>Napravio tamu,</i>	<i>Ležić</i>
<i>peo se na briježić</i>	<i>obuko pidžamu,</i>	<i>ležić</i>
<i>počeo je padat snježić</i>	<i>legao u krevet vrući</i>	<i>ježić.</i>
<i>pa je ježić</i>	<i>pa spava li spava,</i>	
<i>bježić</i>	<i>vidi mu se samo glava,</i>	<i>Pada</i>
<i>bježić</i>		<i>pada</i>
<i>pobjegao kući.</i>		<i>snježić.</i>

Ako je potrebno, pjesmica se može pročitati više puta kako bi ju dijete što bolje upamtilo. Nakon ponovljenog čitanja, pjesmica se opet pročita, ali tako da se izostave pojedine riječi koje se rimuju. Dijete treba dopuniti što manjka.

<i>Ježić Ubodežić</i>	<i>Napravio tamu,</i>	<i>Ležić</i>
<i>peo se na .....</i>	<i>obuko .....,</i>	<i>ležić</i>
<i>počeo je padat snježić</i>	<i>legao u krevet vrući</i>	<i>.....</i>
<i>pa je .....</i>	<i>pa spava li spava,</i>	
<i>bježić</i>	<i>vidi mu se samo .....</i>	<i>Pada</i>
<i>bježić</i>		<i>pada</i>
<i>pobjegao kući.</i>		<i>.....</i>

- Pronađimo rimu -

Dijete neka prvo imenuje sve sličice. Ako neku sličicu ne prepozna, može mu se pomoći. Zatim mu treba objasniti da u svakom redu treba pronaći dvije sličice koje se ljepše slažu, tj. koje slično zvuče kad ih se izgovori te ih treba zaokružiti. Za prvi red sličica može se djetetu pomoći, kako bi znalo što se od njega traži, a ostale redove neka riješi samo.

- Rastavljamo riječi na glasove -

Imenuju se pojedine stvari sa slike, ali tako da ih se rastavi na glasove.

Npr. Ovo je p-a-s. Dijete mora na slici pokazati psa i ponoviti „pas“.

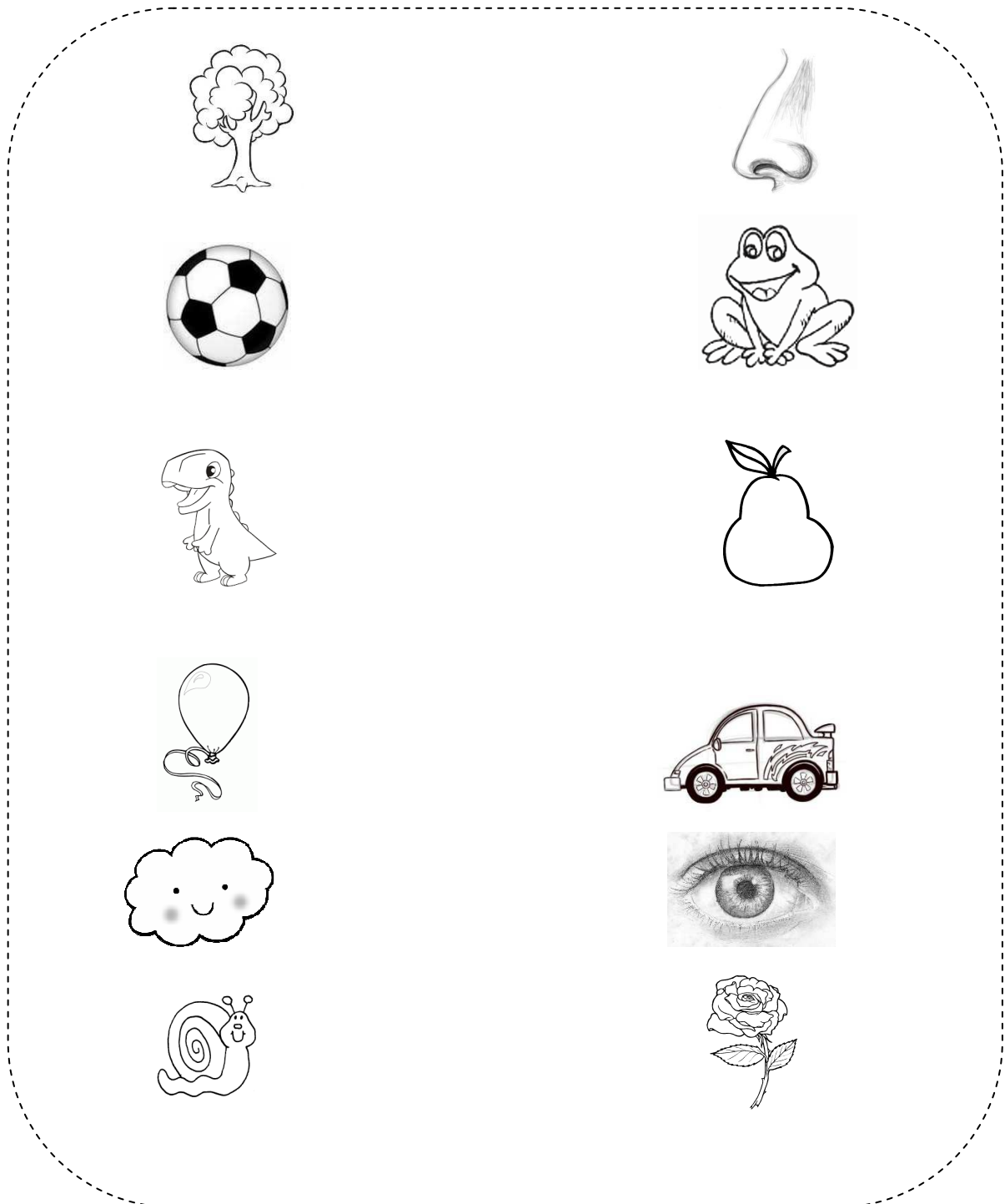
Zadaje mu se pet riječi, a ono ih treba odgonetnuti. Zatim se uloge zamjene pa dijete zadaje riječi rastavljene na glasove.

Slika 16. Slika za igru "Rastavljamo riječi na glasove"

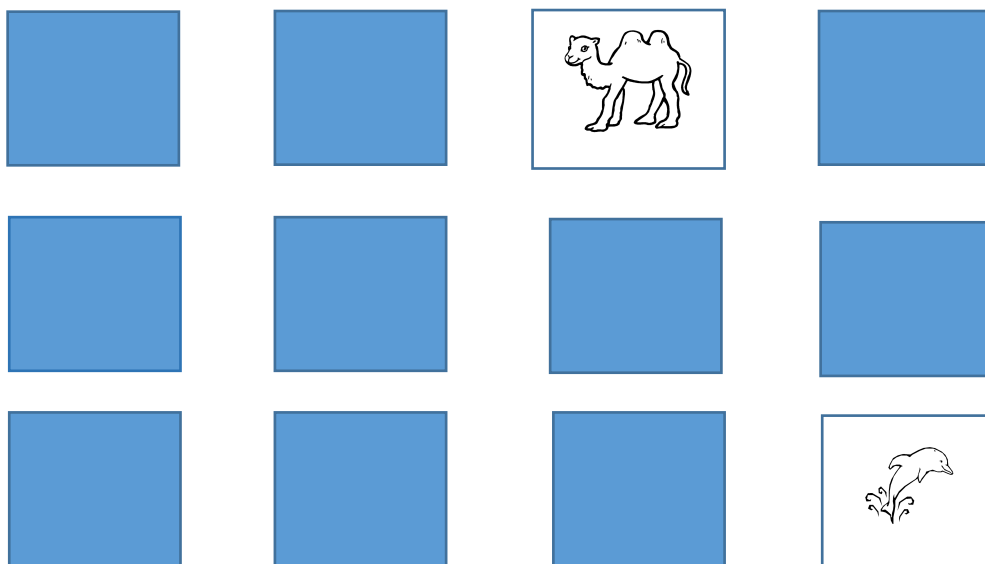
- Spajamo iste glasove –

S djetetom se može igrati igra u kojoj će ono trebati prepoznati je li početni glas druge riječi ujedno i završni glas prve riječi. Igru se može organizirati s karticama na kojima su sličice, a može se igrati i usmeno tako da se djetetu zadaju riječi. Igra je ovdje prikazana u obliku radnog lista gdje dijete treba crtom spojiti parove, tj. one dvije sličice u kojima sličica iz prvog stupca završava istim glasom kojim sličica iz drugog stupca započinje.

- Memory -

Napravi se 30 kartica iste boje te se na njih nalijepe različite sličice primjerene dobi djeteta. Potrebno je imati 15 parova sličica od kojih svaki par počinje nekim drugim glasom. Kartice se postave na stol tako da se sličice ne vide. Igra se tako da osoba podigne dvije karte, glasno imenuje što vidi na slikama te odlučuje počinju li obje riječi istim fonemom. U slučaju da riječi počinju istim fonemom, one čine par te ta osoba podiže iduće dvije karte. Ako osoba nije sastavila par, vraća kartice na stol te je na redu idući igrač. Pobjednik je onaj, tko na kraju igre skupi najviše parova.

Slika 17. Primjer igre "Memory"

- Crni Petar u rimi -

Napravi se 20 kartica iste veličine. Odabere se 20 sličica koje će činiti 10 parova. Svaki par sastoji se od dvije različite sličice koje se rimuju. Izrežu se sličice te se zalijepe na kartice. Izmiješaju se karte i podijele se igračima. Počinje igrač čije ime je prvo po abecedi. On izvlači jednu kartu od igrača koji mu je s lijeva. Ako među svojim kartama pronađe par, stavi ga sa strane, a ako nema para, ostavi kartu u ruci. Sada igrač koji mu je s desna bira od njega i tako u krug.

Na kraju svaki igrač imenuje parove koje je skupio. Pobjednik je onaj, tko skupi najviše parova.

Parovi koji se mogu koristiti:

slon - balon

zec - mjesec

tava - krava

rak - vlak

polica - stolica

sol - stol

kolač - kotač

mačka - pračka

nos - kos

lula - frula

- Glasovna slikovnica -

Djetetu se napravi glasovna slikovnica koja će mu pomoći prilikom određivanja početnog glasa u riječima i kod proširivanja vokabulara.

Za to je potrebna jedna bilježnica s najmanje 35 listova, stari katalozi i prospekti te škare i ljepilo. To je trajna aktivnost jer će dijete svoju glasovnu slikovnicu popunjavati postupno. Na svaki list papira u gornji desni kut upiše se po jedno veliko tiskano slovo abecede. Iz starih kataloga izrežu se sličice na kojima su stvari koje započinju zadanim glasom te se zalijepe na određene stranice.

S vremenom, kada dijete ovlada određivanjem početnog glasa u riječima, mogu se igrati izmišljanja novih riječi na način da se odabere jedan glas u bilježnici, a dijete mora na temelju tog glasa osmisliti neku riječ koja započinje tim glasom, a da već nije zalijepljena na toj stranici.

- Od kraja do početka –

Dijete mora pogoditi riječ koju roditelj izmisli, a izgovorena je naopako. Prvo mu se pokaže na primjeru što se očekuje od njega (npr. odem – medo). Kreće se s laganim i jednostavnim riječima, a s vremenom se mogu uvesti i neke duže i teže riječi. Cilj ove igre je proširivanje vokabulara i slogovna analiza riječi.

Riječi koje se mogu koristiti:

okez – zeko

oben – nebo

amam – mama

kalbo- oblak

atat – tata

avart – trava

adud – duda

akils – slika

akok – koka

rozorp – prozor

Kada dijete ovlada ovom igrom, mogu se zamijeniti uloge pa dijete zadaje izmišljene riječi, a roditelj pokušava odgonetnuti.

- Tko živi u kojoj kućici? -

Kako bi se dijete upoznao s pojmom dugih i kratkih riječi u odnosu na broj glasova u riječima, igra se igra u kojoj se na jedan list papira nacrtaju dvije kućice. Jedna kućica treba biti kratka, a druga dugačka. U njih će dijete razvrstavati sličice. Sličice trebaju biti primjerene dobi djeteta i mogu se podijeliti u dvije skupine: kratke i duge riječi. Razlika treba biti jasno uočljiva, bez potrebe za prebrojavanjem glasova u riječima. Dijete izabire po jednu karticu, imenuje što vidi na kartici i s obzirom na duljinu riječi, stavlja tu sličicu u kratku ili dugačku kućicu.

Riječi koje se mogu koristiti:

kratke riječi

zec

jež

miš

uho

slon

list

ruka

duge riječi

krokodil

dinosaur

bombon

autobus

telefon

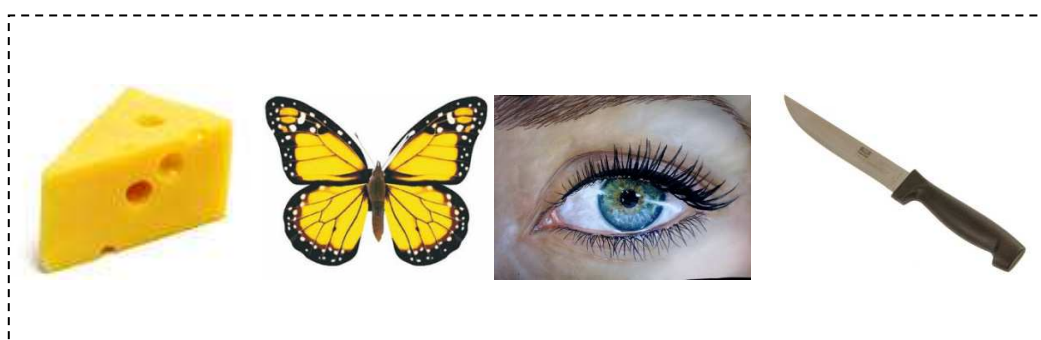
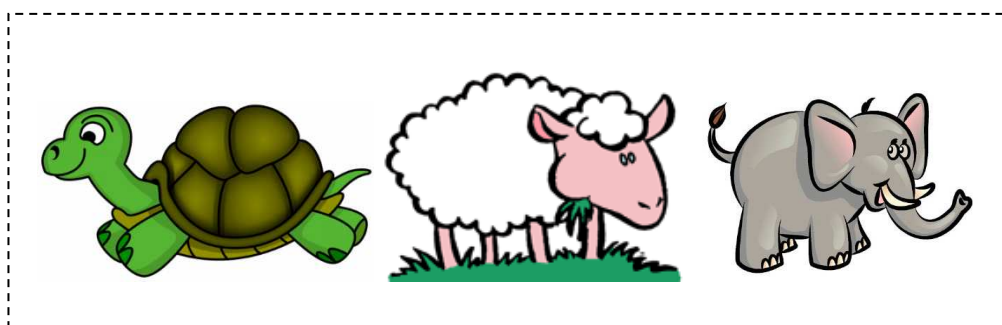
bilježnica

vjeverica

Ova igra može se igrati s pojmovima na određenu temu (npr. „U dućanu“, „Životinje“, „Na livadi“ itd.). S djecom starije predškolske dobi ova igra može se igrati usmeno.

- Pogodi riječ -

Cilj ove igre je određivanje početnog glasa u riječima te vježbanje glasovne sinteze. Naprave se kartice sa sličicama. Složi se nekoliko sličica u niz tako da se od prvih glasova u nazivima tih sličica može složiti nova riječ. Dijete neka pokuša odgonetnuti o kojoj se novoj riječi radi povezujući sve početne glasove u nizu. Ako dijete pogodi, onda je ono na redu da roditelju zada niz sličica. Broj kartica u nizu postupno se povećava s tri na šest. Za početak može se djetetu pomoći (Koji su prvi glasovi u nazivima ovih sličica?, Složi od tih glasova novu riječ tako da ih spajaš po redu.).

Slika 18. Primjer za igru "Pogodi riječ"

8. Literatura

Andrešić, D., Benc Štuka, N., Gugo Crevar, N., Ivanković, I., Mance, V., Mesec, I., Tambić, M. (2010). *Kako dijete govori?*. Zagreb: Planet Zoe.

Apel. K., Masterson, J. J.(2004). *Jezik i govor od rođenja do 6. godine*. Lekenik: Ostvarenje.

Blaži, D., Buzdum, I., Kozarić-Ciković, M.(2011). Povezanost uspješnosti vještine čitanja s nekim aspektima fonološkog razvoja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 47, 2, 14-25.

Čudina-Obradović, M.(2003). *Igrom do čitanja*. Zagreb: Školska knjiga.

Čudina-Obradović, M.(2008). *Igrom do čitanja: igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja*. Zagreb: Školska knjiga.

Erić, I.(2014). *Poticanje razvoja fonematskog sluha i fonološke svjesnosti kod djeteta s cerebralnom paralizom*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.

Kolić-Vehovec, S.(2003). Razvoj fonološke svjesnosti i učenje čitanja: trogodišnje praćenje. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 39, 1, 17-32.

Milošević, N., Vuković, M.(2016). Fonološka vještina kao determinanta definiranja i interpretacije fonološkog poremećaja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 52, 2, 83-94.

Pavliša, I. J., Lenček, M.(2011). Fonološke vještine i fonološko pamćenje: neke razlike između djece urednoga jezičnoga razvoja, djece s perinatalnim oštećenjem mozga i djece s posebnim jezičnim teškoćama kao temeljni prediktor čitanja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 47, 1, 1-16.

Posokhova, I.(2008). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*. Zagreb: Ostvarenje.

Posokhova.,I.(2010). *200 logopedskih igara*. Zagreb: Planet Zoe.

Sardelić, S., Bonetti, A., Hrastinski, I.(2007). Fonološka svjesnost u djece koja mucaju. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 43, 1, 99-105.

Sindik, J., Pavić, M.(2009). Povezanost općih razvojnih kompetencija i fonološke svjesnosti kod predškolske djece. *Život i škola* 22, 2, 62-77.

Subotić, S.(2011). Konstrukcija testa fonološke svijesti na srpskom jeziku. *Primenjena psihologija* 4, 2, 127-149.

Tomić, D.(2013). *Odnos fonetskog i fonološkog razvoja glasa /r/ kod djece u dobi od 3 do 7 godina*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.

Yopp, H. K., Yopp, R. H.(2000). Supporting phonemic awareness development in the classroom. *The Reading Teacher* 54, 2, 130-143.

RAZVOJ FONOLOŠKE SVJESNOSTI KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

SAŽETAK

U posljednjih nekoliko desetljeća pridaje se sve veća važnost pojmu fonološke svjesnosti. Fonološka svjesnost ključna je za razvoj čitanja i pisanja, a razvija se od jednostavnijih vještina prema složenijima. O toj temi provedena su mnoga istraživanja, a i sam školski sustav je postao svjestan važnosti tog pojma pa je vidljiva i primjena u praksi.

Glavni cilj istraživanja bio je utvrditi razvoj i stupanj fonološke svjesnosti kod djece predškolske dobi (od 3-6 godina), a ispitivalo se i postoji li razlika u uspješnom rješavanju zadataka s obzirom na spol te se gledalo koji je tip zadatka riješen najuspješnije, a koji najmanje uspješno. Pokazano je da su razvoj i stupanj fonološke svjesnosti pozitivno povezani s dobi. Kod djevojčica je fonološka svjesnost razvijenija nego kod dječaka, ali se ta razlika s dobi smanjuje. Najlakši je zadatak bio povezivanje slogova u riječ, a najteži produkcija rime. Određivanje inicijalnog fonema bilo je lakše od određivanja finalnoga.

Daljnja istraživanja ovakve vrste trebalo bi ponoviti na većem broju ispitanika i vrtića kako bi se iz brojnijih rezultata mogao izvući još precizniji zaključak. Ipak, ovi podatci usmjereni su da doprinesu osvještavanju potrebe poticanja razvoja predvještina u fonološkoj domeni bitnih za usvajanje vještine čitanja.

ključne riječi: *fonološka svjesnost, čitanje i pisanje, djeca predškolske dobi*

DEVELOPMENT OF PHONOLOGICAL AWARENESS IN PRE-SCHOOL CHILDREN

SUMMARY

The concept of phonological awareness has had an increasing importance during the last few decades. The phonological awareness is crucial to the development of reading and writing, and it develops from simpler skills to the more complex. Many researches have been done on this topic, and the school system itself has become aware of the importance of this concept, making its application in practice visible. The main objective of the research was to study the development and status of phonological awareness of pre-school children (age 3 – 6), and in the process check for possible gender differences as well as determine which tasks were solved the most successfully and which least successfully. The results show a positive correlation between the development and status of phonological awareness and age (at age 5 74% children exhibit phonological awareness). Girls tend to outperform boys but gender differences decrease with age. The task of combining syllables into words was the easiest, whereas rhyme production was the most difficult in all age groups. Recognition of initial phonemes was easier than of final ones. Further research of this kind should be repeated on a larger number of respondents and kindergartens in order to draw a more precise conclusion. However, these data are intended to contribute to the awareness of the need to stimulate the development of skills in the phonological domain relevant to the acquisition of reading skills.

key words: *phonological awareness, reading and writing, pre-school children*

ŽIVOTOPIS

Valentina Rebernjak rođena je 11.2.1993. u Zagrebu. Osnovnu školu pohađala je u Humu na Sutli, a gimnaziju općeg usmjerenja u Pregradi. 2011. godine upisuje preddiplomski studij fonetike te njemačkog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a završava ga 2015. godine te stječe akademski naziv sveučilišne prvostupnice fonetike i sveučilišne prvostupnice njemačkog jezika i književnosti. 2015. godine upisuje diplomski studij fonetike, smjer: rehabilitacija te diplomski studij njemačkog jezika i književnosti, smjer: nastavnički.

PRILOZI

SUGLASNOST

Suglasan/ suglasna sam da studentica fonetike i germanistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, Valentina Rebernjak, provede kratko istraživanje s mojim djetetom _____ (tiskanim slovima upisati ime i prezime djeteta) u svrhu izrade svog diplomskog rada koji će se baviti razvojem fonološke svijesti kod djece predškolske dobi. Istraživanje će biti anonimno te se ime i prezime djeteta neće koristiti ni u koje svrhe.

Istraživat će se djeca u dobi od 3., 4., 5. i 6. godina. Istraživanje će trajati 15 minuta. Materijal koji će se koristiti u istraživanju su sličice. Istraživanje će se provoditi usmeno.

Ime i prezime roditelja: _____ (tiskanim slovima)

Potpis roditelja: _____

SUGLASNOST

Kao ravnateljica dječjeg vrtića „Balončica“, suglasna sam da studentica fonetike i germanistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu Valentina Rebernjak provede kratko istraživanje (15 minuta) s djecom u dobi od 3., 4., 5. i 6. godina u svrhu izrade svog diplomskog rada koji će se baviti razvojem fonološke svijesti kod djece predškolske dobi. Istraživanje će biti anonimno te se ime i prezime djeteta neće koristiti ni u koje svrhe.

Ime i prezime ravnateljice: _____ (tiskanim slovima)

Potpis ravnateljice: _____

Prilog 3. Sličice korištene u eksperimentu

